

**ЛОКАЛНИ ЕКОЛОШКИ АКЦИОНИ ПЛАН
БОСИЛЕГРАД (2018-2022)**

Јун, 2018.

САДРЖАЈ

Радна група за израду и спровођење ЛЕАП:	5
Увод.....	6
Методологија израде Локалног еколошког акционог плана	8
SWOT анализа.....	10
Циљеви ЛЕАП.....	12
Главни проблеми у области животне средине.....	13
Група проблема 1.1. – Управљање комуналним отпадом	13
Група проблема 1.2. – Третман отпадних вода	14
Група проблема 2.1. – Непостојање интегрисаног приступа проблемима заштите животне средине.....	14
Група проблема 2.2. – Неадекватан ниво еколошке свести	14
Приоритети у области заштите животне средине.....	15
Приоритети за групу проблема 1.1. – Управљање комуналним отпадом	15
Приоритети за групу проблема 1.2. – Третман отпадних вода	16
Приоритети за групу проблема 2.1. – Непостојање интегрисаног приступа проблемима заштите животне средине	17
Приоритети за групу проблема 2.2. – Неадекватан ниво еколошке свести	21
Међусекторски приоритет: Израда Локалног енергетског плана општине Босилеград.....	22
Развојни пројекти.....	24
Органска пољопривреда	24
Еко туризам	28
Акциони план	31
Претпоставке и ризици за реализацију ЛЕАП.....	38
Индикатори за праћење реализације Локалног еколошког акционог плана	39
Информисање, образовање и јавна свест теоријски приступ и приказ проблематике	40
Опис стања животне средине на територији општине Босилеград.....	42
Историја Општине.....	43
Локална самоуправа.....	44
Надлежности локалне самоуправе у заштити животне средине	46

Јавна предузећа и установе.....	51
Демографија.....	52
Образовање	53
Индустрија	54
Пољопривреда.....	55
Рељеф.....	55
Клима.....	55
Геологија	56
Хидрогеологија.....	56
Хидрологија	57
Педологија.....	58
Заштићена природна добра	58
Флора и фауна	60
Флора и вегетација слива реке Бистрица у Крајишту.....	62
Флора и вегетација слива Божичке реке у Крајишту	63
Флора и вегетација Љубатске реке.....	63
Заштита од поплаве	66
Заштита од ерозија и клизишта	66
Заштита од пожара	66
Сеизмологија.....	66
Противградна заштита	66
Туризам	67
Лов и риболов	67
Заштићена непокретна културна добра	68
Енергетска инфраструктура	68
Гасна и Топловодна инфраструктура.....	69
Водоводна инфраструктура	70
Саобраћајна инфраструктура	71
Телекомуникациона инфраструктура	72
Управљање отпадом	72
Несанитарне депоније на територији Општине Босилеград	75

Здравствена заштита	76
Зелене и рекреативне површине	77
Намена и заступљеност различитих површина и објеката	79
Процена развојних могућности и ограничења развоја	79
Експлоатација минералних сировина	81
Изградња индустријских објеката	82
Узгој шума и заштитних зелених површина	83
Планови и програми у области заштите животне средине	84
Стање животне средине на територији општине Босилеград	88
Амбијентални ваздух	90
Пијаћа вода	90
Емисије отпадних вода	91
Комуналан отпад	91
Азбест	91
РСВ	91
Бука и вибрације	92
Нејонизујуће зрачење	92
Загађење земљишта и подземне воде	92

Радна група за израду и спровођење ЛЕАП:

1. МИКИЦА ВАСИЛЕВ, дипл. инж. зжс, Општинска управа - за координатор;
2. ЖИВКО СТОИЛКОВ, дипл. инж. грађ, Општинска управа – члан;
3. ПРЕДРАГ ТРАЈКОВ, дипл. инж. грађ, ЈП „Услуга“ Босилеград – члан;
4. СТРАШКО АПОСТОЛОВ, инж. машинства, ЈП за грађ.земљиште и путеве – члан;
5. МИОДРАГ ВУКАЈЛОВИЋ, дипл. инж. рударства, Босил-метал – члан;
6. ВАСКО СТАМЕНОВ, дипл. инж. шумарства, ШГ Босилеград – члан;
7. СЛАВКО ГРИГОРОВ, дипл. економиста, Ловачко удружење „СОКОЛ“ – члан.

Консултанти ангажовнани на изради ЛЕАП:

- Драган Ковачевић, дипл. географ заштите животне средине (акциони план)
- Давид Бакић, дипл. политиколог за међународне послове (акциони план)

Увод

Планирање у животној средини је процес састављен од много корака који га усмеравају, чиме се обезбеђује да све важне компоненте плана буду обухваћене. Идеална структура ЛЕАП-а мора бити прилагођена локалним условима живота: и у оквиру једне државе или региона, општине се суочавају са различитим проблемима, поседују различите ресурсе, признају различите вредности. Иако не постоје апсолутна правила о развоју и имплементацији општинског еколошког акционог плана, већина ЛЕАП-а садржи следеће основне кораке:

1. Организација процеса, његово дефинисање са заинтересованим странама и договор око правила,
2. Дефинисање постојећих проблема у животној средини и њихових узрока,
3. Идентификација приоритетних циљева у животној средини заснована на транспарентним критеријумима и анализама,
4. Дефинисање акција за одабране приоритетне циљеве, укључујући средства и трошкове тих акција,
5. Писање ЛЕАП-а укључујући План за имплементацију и мониторинг
6. Имплементација ЛЕАП-а,
7. Надгледање имплементације и резултата ЛЕАП-а,

У већини случајева, припрема ЛЕАП-а као документа траје од 12 до 26 месеци. Пошто је усвојен од стране јавности и општине, ЛЕАП документ представља основу за имплементацију и мониторинг. Процес имплементације ЛЕАП-а траје око 4 године након чега треба извршити ревизију и ажурирање документа.

ЛЕАП укључује идентификацију проблема у животној средини, одређивање приоритета и избор најприкладнијих локација за решавање приоритетних проблема у животној средини.

Само име – Локални еколошки акциони план или програм – говори да главни нагласак треба ставити на акцију и конкретне програме: ЛЕАП не би требало да буде концепт или стратегија на локалном нивоу, иако треба да поседује елементе стратешког планирања. Циљ процеса локалног планирања је развој свеобухватног програма са конкретним акцијама који би унапредио животну средину помоћу доступних ресурса по нижој цени. Различите активности/акције укључене у ЛЕАП треба да буду комбинација нових и већ постојећих идеја. Те активности треба да имплементирају различите групе и секторе, а не локалне власти.

ЛЕАП нуди много начина за учешће јавности и сарадњу између локалне администрације и јавности. Коначан циљ је укључивање јавности како би ЛЕАП заиста био схваћен као својина већине становништва.

Циљ ЛЕАП-а је да буде реалан и достижан у одређеном временском интервалу и у оквиру одређеног буџета. Уопштено, ЛЕАП-и су фокусирани на краткорочне приоритете (око 4 године). То не значи да би ЛЕАП-и угрозили визију дугорочних циљева заједнице. Та визија ће постепено постати реалност извршавањем достижних и реалних мера.

Што се тиче финансија, привлачење стране финансијске помоћи за заједницу није примарна намера ЛЕАП-а, фокус би требало да буде на ефикасном искоришћавању финансија које стоје на располагању у самој локалној самоуправи. Финансијском анализом у периоду одређивања приоритета изабрана је опција унапређења животне средине са најнижим трошковима, што ће се финансирати већином из националних и локалних извора.

ЛЕАП нуди учеснички (партиципаторни) начин третирања локалних проблема у животnoj средини. Од стварања визије заједнице, кроз избор приоритета и креирања акције, до имплементације изабраних пројеката, јавност има прилику да утиче на своју будућност.

Циљеви заштите животне средине морали би бити усклађени са економским развојем. Утицаји предложених решења на економска и социјална питања морају бити прихватљиви за заједницу. Такав приступ – где се напредак у заштити животне средине постиже упоредо са унапређењем економије – довешће коначно до одрживог развоја.

ЛЕАП као стратешки документ у Републици Србији се појављује са усвајањем Закона о заштити животне средине - *Акциони план доноси надлежни орган локалне самоуправе сходно својим потребама, интересима и могућностима и у складу са чланом 64,67,68 закона о заштити животне средине* (сл.гл.РС. бр. 135/2004 и 36/09) и Закона о локалној самоуправи из 2007. након усвајања првог сета :”зелених” закона које је Скупштина Републике Србије усвојила 2004. Одређени број општина је од 2004. кренуо да ради на изради ЛЕАП-а по тада доступним методологијама, одређени број је био потпомогнут о Европске агенције за реконструкцију. Већина ЛЕАП-а које су усвојиле општине у Републици Србије је рађена на основу методологије коју је понудио REC – Regional Environmental Center у водичу Guide to Implementing Local Environmental Action Programes, приступ ове методологије је добро замишљен и предвиђа велики број учесника и мултидисциплинаран приступ у изради акционог плана и пре свега широко учешће јавности. Нажалост као и већина ad hoc имплементираних инструмената из ЕУ, ЛЕАП документи су иако добро дизајнирани и местимично добро испројектовани, имали великих проблема са имплементацијом, тако да су остали ”мртво слово на папиру”. Разлози неуспеха ових докумената су различити, од нереалне динамике

испуњења планова, до недостатка средстава и политичке воље да се имплементирају. Неки од њих нису стигли до ревизије која им је била планирана, чак и у најдужим посматраним периодима од десет година.

У изради ЛЕАП за општину Босилеград водили смо се мало другачијом методологијом у односу на остале ЛЕАП-е који су усвојени у Републици Србији да би покушали да избегнемо горепоменућу функцију ЛЕАП у својству искључивог задовољавања законске норме. Пре свега у конзервативнијем и приземнијем плану мера и паљивим одабиром приоритета који су неопходни за унапређење животне средине.

Методологија израде Локалног еколошког акционог плана

У методолошком смислу, Локални еколошки акциони план општине Босилеград за период 2018-2022. година је резултат настојања да локална заједница обавезе себе документом, који ће у основи бити практичан алат за добро управљање у области животне средине. Структура документа експлицитно одражава императив локалне заједнице да ЛЕАП буде високо функционалан и инспиративан документ. Зато га и треба читати и користити другачије, у односу на остале типове планске документације, односно пре свега као стремљење локалне заједнице ка досезањем позиције у аспекту екологије и животне средине у своме окружењу. Основни процес израде ЛЕАП се састојао од више међусобно надовезујућих фаза: припремне активности, анализа доступне документације на интернету идентификација учесника, формирање радне групе, одређивање приоритетних чинилаца и фактора животне средине локалне заједнице, процена стања животне средине, дефинисање проблема и њихово рангирање, израда еко-визије локалне заједнице, израда акционог плана, и одређивање приоритета у реализацији акционог плана.

У пракси, заштита животне средине је незамислива ван оквира мултидисциплинарног и међусекторског поимања свих аспеката одрживог развоја друштва, односно холистичког оквира у коме синергијски, а не секторски изоловано, делује цела локална заједница, јер једино синергија резултата води ка одрживости резултата. Као увод у одрживост резултата, ЛЕАП представља јединство приоритета, циљева и мера који не само да се бави искључиво питањима заштите животне средине већ у аналитички оквир узима и неопходне социо-економске чиниоце и могућности одрживог развоја саме општине. Као такав ЛЕАП је постаје комплементаран са осталом стратешком и планском

документацијом општине и чини основ за сегмент еколошког планирања у тој компоненти планирања одрживог развоја.

Оваквим приступом општина Босилеград постаје озбиљан партнер, а локална заједница добија могућност да дефинише вредносно и интересно њој адекватне правце деловања на пољу заштите животне средине. Тиме су створени и оквирни услови за ефективнију и ефикаснију алокацију веома ограничених ресурса локалне заједнице.

Секторски циљеви представљају одговор на ситуациону анализу и приоритете, циљеве и мере вишег реда, трендове и изазове, и као такви пружају референтне оквире и динамичну платформу за даље програмско и планско деловање свих сектора. Они су постављени индикативно, никако коначно задато, и у складу са одговорним понашањем локалне самоуправе и проактивним деловањем заинтересованих страна из локалне заједнице (*управљање променама*) захтеваће годишњу евалуацију и евентуално померање уколико дође до врло значајних промена параметара у вредносно-интересној сфери од утицаја на локалну заједницу.

То значи да својом концепцијом ЛЕАП указује на постојеће проблеме у сфери животне средине, који апсолутно захтевају решавање, али остаје довољно еластичан за одговор на изазове, промене, проблеме са којима ће се локална заједница тек суочавати у наредним годинама, као што је отпочињање борбе против климатских промена у Републици Србији.

Опредељење за издвајање развојних циљева и смештање истих у ЛЕАП је проистекло из потребе да се створи основна планска потпора и обезбеде средства за анализу изводљивости одређених приоритета који не припадају искључиво питањима животне средине већ и питањима економског развоја, а поменути су, али не и разрађени у Стратегији развоја општине Босилеград.

Одређени проблеми у животној средини се не могу решити без озбиљних инвестиција, а реалност је таква да општина Босилеград спада у општине са најмањим буџетима у Републици Србији. Решавање ових проблема као што је изградња постројења за пречишћавање отпадних вода није могуће без ангажовања средстава са нивоа Републике или стране помоћи у виду инвестиција. Такође интегрисано решење за питања комуналног отпада представља питање које се односи на цео Пчињски регион, а у време израде овог документа пројекат регионалне депоније и статус регионалног плана управљања отпадом су на истој тачки на којој су били у моменту израде Стратешке процене утицаја Плана управљања отпадом Пчињски округ 2013-2023.

Из наведеног произилази да ЛЕАП нажалост нема капацитет да да коначне одговоре на два најзначајнија приоритета у области животне средине у општини Босилеград, односно пречишћавање отпадних вода и управљање отпадом. Ова чињеница не утиче на обраду ових проблема животне средине у самом документу,

али представља напомену и једну врсту опомене да је у решавању најкомплекснијих проблема у животној средини за посматрани регион неопходна међуопштинска сарадња и регионални приступ, у случају управљања отпадом, односно помоћ од стране државе или од стране предприступних фондова ЕУ за решавање питања пречишћавања отпадних вода.

Са друге стране сопствени финансијски ресурси могу бити уколико су добро алоцирани главна компонента можда и најважније компоненте заштите животне средине у посматраном региону, а то је подизање свести становништва о животној средини и могућностима развоја које пружа зелена економија.

Методолошка новина у досадашњој изради ЛЕАП-а је подробна анализа досадашњих програма управљања животном средином и извештајима о утрошеним средствима, како би се створила могућност за опредељење средстава за имплементацију ЛЕАП-а уз апроксимацију буџета за ове програме до 2022. године. Фокус финансијског аспекта ЛЕАП-а на сопствене ресурсе је одабран као принцип услед тога што су то једини реални и извесни приходи који се могу утрошити на побољшање животне средине. Сви остали видови средстава укључујући помоћ државе, предприступне фондове ЕУ, донације, различите кредите за побољшање животне средине се не могу предвидети у динамици имплементације плана. Полазиште израде документа је са аспекта динамике средстава представља конзервативни најгори могући сценарио, тј. да не буду остварена никаква средства ван општинског буџета предвиђеног за ту намену. Прилив средстава из ових исзова би омогућио релаксирану имплементацију ЛЕАП-а, или чак решавање капиталних проблема животне средине, а у сваком случају би оставио простор и за могуће иницијативе које нису предвиђене овим планом.

SWOT анализа

Методолошке специфичности које се односе на регион Босилеграда полазе од задатих услова који постоје у том региону. Са аспекта животне средине предност је непостојање великих стационарних извора загађења, односно развијене индустрије која је велики извор загађења. Највеће привредне делатности у Босилеграду су дрвнопрерађивачка и текстилна индустрија која немају велики утицај на животну средину у односу на неке друге индустрије. Наравно уколико се ова чињеница посматра у социо-економском контексту, она из предности постаје мана јер негативно корелише са запосленостју, висинама примања и производњом. Очувана природа је ресурс који се може употребљавати у контексту заштите биодиверзитета и последичног потенцијала за развој екотуризма. Услед географске позиције, која са једне стране носи ману отежаног

приступа региону, али са друге стране предност у могућностима пограничног повезивања услед тога што се налази на тремеђи и демографских специфичности, већина становника су припадници националне мањине у Републици Србији, могућност коришћења средстава прекограничних фондова је већа. Политика заштите животне средине из овог задатог стања би требало да покуша да минимизује мане, односно слабости задатих чињеница, и да искористи све могуће прилике од интерних снага и од екстерних чинилаца како би смањила утицај мана, слабости, препознатих у SWOT анализи.

У наредној табели приказана је модификована SWOT анализа за потребе ЛЕАП Босилеград. Модификације су извршене на SWOT анализи која је дата у стратегији развоја општине Босилеград са циљем да се у постојећу анализу инкорпорирају аспекти заштите животне средине. Подебљаним је означено оно што је додато у постојећу SWOT анализу.

<p>ПРЕДНОСТИ</p> <p>Географски положај (Бугарска, Македонија и Србија) Људски потенцијал (постојање стручних тимова из различитих области) Доступна је инфраструктура институција Постојећи инфраструктурни капацитети ПТТ, електроснабдевање, канализације, водоснабдевање и путне мреже Постојећи природни ресурси (руда, шуме, дивљи плодове...) Велики потенцијал водотокова, богатство у квалитетним водама и велики број извора Постојећи, а неискоришћени капацитети за прераду воћа и поврћа, капацитети за обраду дрвета, добри услови за развој сточарства Плодно земљиште за одређене културе Постоји довољна количина пројектне документације, планова и елабората који представљају добар основ за даљи рад у сектору заштите животне средине Изгласана развојна стратегија Израђена планска урбанистичка документација У току је израда пројектне документације за пројекте који би били финансирани и реализовани од стране домаћих и страних инвеститора</p>	<p>СЛАБОСТИ</p> <p>Незапошљеност и нема нових радних места Уситњени поседи, недостатак механизације и застарелост постојеће Неорганизовани тржишни наступ и недовољна развијеност предузетничког духа Опадање сточног фонда Застарелост опреме и недостатак финансијских средстава за набавку нове и одржавање постојеће Екстензивна употреба природних ресурса Недостатак донатора Недовољан стручни кадар за бављење проблематиком животне средине Недовољни кадровски капацитети за израду апликација за међународне пројекте (не искључиво за животну средину) Нерешено питање регионалне депоније за Пчињски округ Недовољна средства за решавање проблема пречишћавања отпадних вода</p>
<p>МОГУЋНОСТИ</p> <p>Могућност измене Закона (боља законска решења), побољшање сарадње са министарством и свим институцијама Могућност подношења пројеката при министарству и разним донаторима Већа сарадња институција између себе и враћање поверења у институције Брже укључивање младих и жена у свим добрима у рад и стварање дохотка Модернизација инфраструктуре (постојећих путних праваца, водоснабдевање, канализације, прераду отпадних вода...) Повећана тражња за здравом храном и водом Увећане активности различитих фондова и донатора Повећање сертификоване органске производње,</p>	<p>ПРЕТЊЕ</p> <p>Опасност од централизације Републичких служби Учестала промена Закона Недовољна активност грађана у решавању својих проблема Брзо старење становништва и његово смањење, велика миграција, пад наталитета због демографског положаја општине Немогућност запошљања због слабе квалификационе структуре Немогућност запошљавања кадрова у јавном сектору услед одлуге Владе о забрани запошљавања у јавном сектору Веома слаба заинтересованост од стране младих људи за останак на селу Уколико се не нађу средства за одређене пројекте</p>

<p>производња култура погодних за наше климатско подручје (кромпир, шаргарепа, лук, малине, купине и др.)</p> <p>Велики потенцијал за туризам - здрава животна средина и нетакнута природа (премештено из предности)</p> <p>Развој сеоског туризма</p> <p>Развој екотуризма</p> <p>Развој контролисаног ловног туризма</p> <p>Развој граничних прелаза према Бугарској и Македонији што ће привући инвеститоре и побољшати инфраструктуру</p> <p>Могућност за добијање кредита по више основа</p> <p>Стварање услова како законских тако и инфраструктурних за стварање заједничког привредног друштва, организација и или у правцу јавног приватног партнерства</p> <p>Отварање предприступних фондова као што је IPARD у циљу побољшања и реструктурирања пољопривредне производње</p>	<p>из области заштите животне средине неопходна ће бити ревизија пројеката и нове техничке контроле које изискују нова непредвиђена средства за реализацију</p> <p>У случају да регионални план управљања комуналним отпадом остане непримењен у одређеном тренутку биће неопходно одабрати нову локацију за одлагање комуналног отпада</p> <p>Услед великог броја геолошких истражних радова и већ познати потенцијал за експлоатацију руда, за очекивати је да се у наредном периоду отворе још неки рудници на територији општине. Уколико се не буду поштовали прописи у области заштите животне средине, рудна експлоатација би могла да доведе до озбиљних загађења</p>
--	---

Циљеви ЛЕАП

Дугорочни циљ представља увођење системског приступа унапређењу животне средине у смислу да је у периоду важења, односно до 2022. од велике важности покренути интегрални приступ заштити животне средине који почиње од прецизне анализе стања животне средине, које се добија на основу мониторинга. Са покренути системом праћења животне средине егзактност индикатора могу послужити као елемент даљег стратешког размишљања у одређивању приоритета у различитим секторима животне средине.

Такође дугорочни циљ представља побољшање целокупног стања околине на територији Босилеграда путем спровођења конкретних и економичних стратегија управљања околином, као и јачање локалних институција у управљању еколошким проблемима.

Потреба и неопходност израде овог документа произашла је из чињенице да до сада проблеми животне средине нису потпуно разматрани и реализовани у смислу утврђивања концепта и приоритета њиховог решавања. Највећи број еколошких проблема на територији Босилеграда настаје због заостајања у развоју комуналне инфраструктуре, те због нерешених еколошких проблема отпада, комуналних и атмосферских вода и квалитета воде за пиће. Одређени еколошки проблеми проузроковани су ниским нивоом свести грађана као појединаца, а односе се на различита схватања о потреби очувања квалитета животне средине. На бази надлежности органа локалне самоуправе и потребе сарадње са свим релевантним субјектима, као најважнији циљеви ЛЕАП-а могу се дефинисати:

- Утврђивање и рангирање присутних еколошких проблема на бази њиховог утицаја на људско здравље, привредни развој и укупан квалитет живота
- Успостављање сарадње између заинтересованих страна на локалном нивоу
- Укључивање јавности у решавање постојећих еколошких проблема
- Развијање ефикасног механизма за решавање еколошких проблема
- Рационално усмеравање ограничених средстава на приоритетне проблеме
- Стварање услова као и правног и институционалног оквира за решавање присутних еколошких проблема

Главни проблеми у области животне средине

Главни проблеми у општини Босилеград се могу поделити у 4 основне групе од којих две представљају директне утицаје на животну средину у смислу загађивања, а две су са углавном индиректним утицајем.

Група проблема 1.1. – Управљање комуналним отпадом

Управљање комуналним отпадом –главни проблеми везани за комунални отпад је непостојање, односно нефункционалност интегралног решења на нивоу региона за регионалну депонију. Тренутна депонија која се користи је неадекватне уређености и малог капацитета. На депонији Кремиково не постоји селекција и рециклажа комуналног отпада, такође не одваја се комунални од опасног отпада, у појединим месним заједницама није решено одношење смећа. Фирма Драго пројект д.о.о. из Београда је у октобру 2012. године израдила Главни пројекат санације, затварања и рекултивације сметлишта комуналног отпада Кремиково у Босилеграду. Финансирање овог пројекта ће бити кандидовано за државну или међународну помоћ. Решавању овог проблема се не може приступити док се не буде расчистила ситуација са регионалном депонијом Метерис у Врању. У тренутку писања овог документа није опредељена локација за будућу трансфер станицу која је предвиђена по регионалном плану.

Група проблема 1.2. – Третман отпадних вода

На територији општине не постоји систем пречишћавања отпадних вода. Сва отпадна вода се испушта у речне водотокове. У веома малом делу града Босилеграда и у већини села не постоји изграђена канализациона мрежа. Постојеће септичке јаме су вероватно назадовољавајуће техничке исправности. Пројекат изградње постројења за пречишћавање отпадних вода је у моменту писања овог документа на техничкој ревизији. Пројекат је током 2017. године израдила фирма Хидрозавод ДТД из Новог Сада. Након што постојећа техничка документација буде спремна, пројекат ће бити кандидован за међународну помоћ.

Две групе проблема које за које је процењено да имају највећи индиректни утицај на животну средину:

Група проблема 2.1. – Непостојање интегрисаног приступа проблемима заштите животне средине

Исправност доношења одлука при планирању и уређењу локалне заједнице у великој мери зависе од квалитета и поузданости информација о стању животне средине којима располажу доносиоци одлука. У општини Босилеград, као и у већини општина у Србији, тренутно не постоји организован и ефикасан информациони систем који би био у функцији унапређења и заштите животне средине, а израда катастра загађивача (вода, ваздух, земљиште) успорена је због реструктурирања привреде и пољопривреде у процесу транзиције и потребно је ускладити са прописима ЕУ на националном, али и локалном нивоу.

Група проблема 2.2. – Неадекватан ниво еколошке свести

Суштина подизања свести у овом погледу је разбијање предрасуда да је екологија и заштита животне средине нешто чиме се баве само развијене државе и да је у питању помодарство, наиме угрожена животна средина доказано негативно утиче на здравље људи. Веома је битно да народ и доносиоци одлука престану да гледају на мере заштите животне средине као на трошак, већ да почну исте да посматрају као инвестицију, ако не у могући развој зелене економије, онда барем у здравље популације.

Приоритети у области заштите животне средине

На основу препознавања главне групе проблема одређени су приоритети у спровођењу мера који су разрађени у акционом плану. Осим приоритета који проситичу из препознатих група проблема, на списак приоритета су додати и развојни пројекти и један међусекторски приоритет – Израда локалног енергетског плана чија важност превазилази надлежности сектора за животну средину. Развојни пројекти иако нису именовани приоритетима ће бити представљени у акционом плану активности.

Приоритети за групу проблема 1.1. – Управљање комуналним отпадом

Приоритет 1.1.1. Планирати постепено затварање депоније комуналног отпада и прелазак на систем регионалног депоновања отпада (Регионална депонија "Метерис" у Врању)

Затварање депоније за одлагање отпада захтева предузимање посебних мера заштите тог простора. Заштитна зона депоније се мора састојати од основног (активног) заштитног појаса и ширег (пасивног) заштитног појаса, који ће бити адекватно озелењени према стандардима. Обезбедити праћење процеса након затварања депоније.

Приоритет 1.1.2. Извршити санацију и рекултивацију постојећег сметлишта Кремиково

2012. године израђен је Пројекат санитарно-техничке санације и рекултивације деградираног простора на локацији постојеће градске депоније комуналног отпада. Приликом спровођења санације и рекултивације пажњу посветити: заштити површинских и подземних вода, отплињавању комплекса депоније, заштити ваздуха, одводњавању депоније, уређењу комплекса депоније, одржавању депоније и рекултивацији депоније. Рекултивација површине по затварању депоније представља законску обавезу корисника. Обрада деградиране површине мора се извести по савременим еколошким начелима како би се спречило евентуално загађење животне средине у окружењу депоније. У ту сврху потребно је извршити техничку и биолошку рекултивацију.

Приоритет 1.1.3. Увођење система за рециклажу уз прикупљачке (трансфер) станице

Организовати систем селективног прикупљања отпада, његовог разврставања и увођења у систем рециклаже. Урадити пројекат избора локације за објекат за рециклажу отпада. У планском периоду предвидети формирање прикупљачких станица (рециклажних дворишта). Потребно је стриктно поштовање одредби “Закона о управљању отпадом” (“Службени гласник РС,” бр.36/09)

Приоритети за групу проблема 1.2. – Третман отпадних вода

Приоритет 1.2.1. Спровођење мера за очување и заштиту површинских и подземних вода и њихових резерви, квалитета и количине.

Заштита и коришћење вода остварује се у оквиру интегралног управљања водама спровођењем мера за очување површинских и подземних вода и њихових резерви, квалитета и количина. То подразумева:

- смањивање загађености свих површинских вода и одржавање реке Драговиштице у прописаној категорији квалитета водотока
- елиминисање потенцијалних загађивача подземних вода. - мере заштите вода обезбеђују спречавање или ограничавање уношења у воде опасних, отпадних и других штетних материја, праћење и испитивање квалитета површинских и подземних вода, као и квалитета отпадних вода и њихово пречишћавање. Због тога је неопходно придржавати се законских оквира којима се регулише проблематика упуштања загађујућих материја у водотоке као и категоризације водотокова.
- отпадне воде се могу испуштати у реципијент уз примену одговарајућег предтретмана, на начин и до нивоа који не представља опасност за природне процесе и који не умањује њихово вишенаменско коришћење. Поштовати одредбе “Закона о водама” (Службени гласник РС, бр.30/10) и "Правилника о опасним материјама у водама" (Службени гласник СРС, бр.31/82)
- Успоставити мониторинг стања квалитета површинских вода и хидрогеолошке средине, за потребе интегралне заштите вода.

Река Драговиштица се налази на списку Инвентара објеката геонаслеђа Србије 2005. и 2008. године, као објекат хидрогеолошког наслеђа у одељку реке-изворишта, водни резервати. На реци Драговиштици је строго забрањено планирати ремећење или мењање праваца предметног водотока, преграђивати водоток, односно затварати миграторне путеве водених животиња, као и изводити евентуалне радове у обалном појасу који могу угрозити стабилност и морфологију обалног појаса. Евентуални регулациони радови на свим осталим водотоцима, у обухвату плана не смеју да изазову измене хидролошких режима предметних водотока. Приобаље водотокова у границама предметног Плана, које је без обалоутврда, очувати у што природнијем стању на што дужој и широј деоници, а поплочавање или бетонирање обала свести на минимум. Забрањено је планирати

промене постојећег режима површинских и подземних вода, предубљивање постојећих водозахвата или њихову реконструкцију, извођење било каквих радова било које врсте без поседовања одговарајуће документације и претходно прибављених одговарајућих мишљења, услова или сагласности надлежних институција

Приоритети за групу проблема 2.1. – Непостојање интегрисаног приступа проблемима заштите животне средине

Приоритет 2.1.1. Институционално јачање капацитета локалне самоуправе за заштиту животне средине

Потребно је кадровски ојачати одељења за планирање и изградњу у оквиру општине Босилеград. Институционално јачање има за циљ стварање основе за предузимање конкретних активности у решавању еколошких проблема Босилеграда. Након доношења низа нових закона и подзаконских аката из области заштите животне средине долази до одређеног степена децентрализације и преношења надлежности Министарства за просторно планирање и заштиту животне средине - Управе за заштиту животне средине, на органе локалне самоуправе. Потребно је адекватно кадровски ојачати капацитете и технички опремити службу како би била у функцији контроле и управљања животном средином и могла да обезбеди примену и праћење еколошких прописа и обезбеди партнерство свим заинтересованим странама у решавању проблема заштите животне средине на територији Босилеграда. Неопходно је потребно и унапређење рада инспекцијских служби кроз њихово опремање, обуку и постицање превентивног рада.

Приоритет 2.1.2. Успостављање система мониторинга животне средине.

Успостављање система мониторинга је један од приоритетних задатака како би се све предложене мере заштите животне средине могле успешно имплементирати у пракси. Формирањем мониторинг система обезбедило би се, поред осталог, правовремено реаговање и упозорење на могуће негативне процесе и акцидентне ситуације, као и потпунији увид у стање елемената животне средине и утврђивање потреба за предузимање мера заштите у зависности од степена угрожености и врсте загађења. Потребно је обезбедити континуирано праћење стања квалитета животне средине и активности у простору чиме се ствара могућност за њеним рационалним управљањем. Законом о заштити животне средине ("Сл. Гласник Р.С." бр. 135/04, 36/09, 72/09, 43/11 и 14/16) чија је потпуна имплементација још у току установљена је обавеза мониторинга животне средине доношењем

одговарајућег програма, формирање локалног регистра извора загађивања животне средине као и обавеза надлежног органа локалне самоуправе да тромесечно доставља податке Агенцији за заштиту животне средине ради састављања извештаја о стању животне средине у Републици Србији. Систем мониторинга се, пре свега, односи на:

- контролу и праћење квалитета свих водотокова на подручју плана,
- мерење емисије и имисије у циљу праћења степена загађености ваздуха на посматраном подручју,
- праћење квалитета земљишта контролом његовог загађивања,
- успостављање мерних места у циљу праћења нивоа буке,
- сталну урбанистичко-грађевинска контролу лоцирања и изградње објеката, и
- контролу и усмеравање промена које се дешавају у екосистемима, природним пределима и амбијенталним целинама.

Приоритет 2.1.3. Локални регистар извора загађивања животне средине

У Закону о заштити животне средине, члану 75 каже се: “Ради праћења квалитативних и квантитативних промена у животној средини и предузимања мера заштите у животној средини воде се национални и локални регистри извора загађивања животне средине у складу са овим законом. Локални регистар извора загађивања животне средине води надлежни орган јединице локалне самоуправе“.

Правилник о методологији за израду националног и локалног регистра извора загађивања, као и методологији за врсте, начине, и рокове прикупљања података у члану 3 наводи: Локални регистар садржи податке које достављају привредна друштва и друга правна лица и предузетници која представљају изворе загађивања различитих делатности и минималне граничне вредности за извештавање за Локалне регистре извора загађивања дефинисане су правилником. За потребе регистра прикупљају се подаци о загађујућим материјама које се емитују у животну средину, ваздух, воду и земљиште, као и подаци о количинама и карактеристикама неопасног и опасног отпада који се производи у постројењима Постојање локалних регистара извора загађивања представља један поуздан вид мониторинга, обзиром да даје податке о емисијама загађујућих материја и количинама отпада свих загађивача на територији општине. Са друге стране, сви загађивачи који немају обавезу због капацитета производње и других параметара да извештавају за Национални регистар извора загађивања, најчешће имају обавезу достављања извештаја општинама. Уколико општине не воде регистар, ови загађивачи онда неће бити нигде регистровани.

Приоритет 2.1.4. Проценити обновљиве природне ресурсе - израда плана заштите биодиверзитета

Урадити биодиверзитетне карте општине. Да би постојао тачан попис живог света и екосистема на подручју општине Босилеград, потребно је урадити биодиверзитетну карту и Студију флоре и фауне Крајишта чиме ће се извршити евиденција значајних, угрожених, заштићених и ендемичних врста овога краја.

Закон о заштити природе и Стратегија очувања биодиверзитета предвиђају следеће: Аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, у оквиру надлежности утврђених овим и посебним законом и у складу са Стратегијом и својим специфичностима, доносе програме заштите природе за период од десет година. Две или више јединица локалне самоуправе могу донети заједнички програм. (члан 113. Закона о заштити природе, "Службени гласник РС", бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 и 14/2016).

У оквиру приорита израде плана биодиверзитета општине посебну пажњу треба обратити на појаву акутног сушења белог бора на територији општине. Ова појава није јединствена за регион Босилеграда, примећена је и у другим деловима Србије. За сада не постоји одговор на то шта изазива ово акутно сушење, нити има правила у просторном распрострањању ове појаве. Сматра се да су климатске промене и повећање просечне годишње температуре одговорне за овај проблем.

Приоритет 2.1.6. Израда плана управљања заштићеним природним добром Јарешник

Строги резерват природе Јарешник је под надлежности Општине Босилеград у складу са тиме, неопходно је израдити план управљања заштићеним природним добром који се предаје Заводу за заштиту природе Србије на сагласност. План треба да садржи оперативно-техничке мере заштите.

Приоритет 2.1.7. Израда Акционог плана адаптације на климатске промене за општину Босилеград

Климатске промене представљају један од највећих изазова са којима се сусрећемо. Клима на Земљи се мења, тако да ће се, између осталог, екстремни временски услови много чешће јављати и биће интензивнији од оних са којима смо се сретали у прошлости. Екстремни временски услови, чији смо сведоци, у будућности неће представљати изузетак, већ ће бити уобичајени, локалне самоуправе морају постати свесне како би се правовремено припремиле за адаптацију на нове услове. Република Србија је потписница Оквирне конвенције Уједињених нација о промени климе и Кјото протокола („Закон о потврђивању

Кјото протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе”, „Службени гласник РС”, 88/07) у статусу „не-Анекс I држава” (Non-Annex I Party). Србија је показала да је заинтересована да се бори са климатским променама тиме што је израдила Прву и Другу националну комуникацију и доставила их Секретаријату Оквирне конвенције Уједињених нација о климатским променама (UNFCCC). Припремљен је и Први ажурирани двогодишњи извештаја (First Biennial update report – FBUR) током 2015. године. Анализе које ће бити спроведене ради израде Стратегије за борбу против климатских промена укључиће основно испитивање потреба, те могућности за адаптацију на измењене климатске услове, као и дефинисање одрживих корака за ограничење емисије гасова са ефектом стаклене баште до 2020. и до 2030. године. Пораст температуре, екстремни временски услови, поплаве и олује негативно ће утицати на квалитет живота у Србији. Градови морају бити припремљени за суочавање са последицама промена климе, зато што су они, као изграђене структуре и као урбано животно окружење, посебно осетљиви. Истовремено, градови који успешно функционишу један су од најважнијих предуслова за одрживи економски развој. Уколико реакције на климатске промене не буду систематски планиране, трошкови мера адаптације биће виши. Неопходно је континуирано израђивати стратешка и планска документа, у која ће бити укључене и пројекције промена климе, како би се урбана структура адаптирала тако да утицај промењених климатских услова што мање угрози урбану животну средину. Формални законски захтев за овим планом не постоји, али је за очекивати да ће Закон о борби против климатских промена бити усвојен до краја 2018. године.

Приоритет 2.1.8. Изградња сточног гробља

Проблем непостојања сточног гробља је блиско везан са депонијом комуналног отпада. Међутим пошто је на депонију забрањено одлагање сваког отпада који не спада у категорију комуналног, тиме се и проблем сточног гробља истакао као један од приоритетних. У циљу решавања овог проблема потребно је израдити елаборат о могућим локацијама и извршити избор и утврђивање најповољније локације. Након тога следи изградња сточног гробља

Приоритет 2.1.9. Обезбедити мониторинг присуства полена у ваздуху

Потписати уговор са Агенцијом заштите животне средине о постављању и коришћењу уређаја за мерење и детекцију алергеног полена у ваздуху. Мерне станице по европским стандардима су предвиђене на сваких 30-50 km у зависности од терена. Најближе мерне станице у државној мрежи се налазе у Врању и Лесковцу. Потребно је да општина регулише све око начина рада уређаја и његовог праћења.

Приоритет 2.1.10. Контрола употребе агрохемијских средстава у циљу смањивања загађења земљишта из пољопривреде и очување земљишта које се одликује високим пољопривредним вредностима.

Заштита земљишта се остварује смањивањем и контролом употребе агрохемијских средстава, као и поступним замењивањем мање токсичним материјама, односно преласком на биолошке мере заштите усева. Спровођење одредби "Закона о пољопривредном земљишту" (Службени гласник РС, бр. . 62/06, 65/08 и 41/09) и "Правилника о дозвољеним количинама опасних и штетних материја у земљишту и води за наводњавање и методама њиховог испитивања" (Службени гласник РС, бр.23/94)

Приоритети за групу проблема 2.2. – Неадекватан ниво еколошке свести

Приоритет 2.2.1. Подизање и јачање нивоа еколошке свести, информисања и образовања становништва о еколошким проблемима.

Веће учешће јавности у доношењу одлука вазаних за заштиту животне средине. У наредном периоду развијати програм система комуникације са грађанима по питањима заштите животне средине, укључујући доступност информација о животnoj средини на основу Архуске конвенције. Ово подразумева и укључивање јавности у доношење одлука по питањима заштите животне средине, што се новим Законом кроз процедуру јавног увида мора спровести. Кроз стручне расправе, трибине и укључивање јавности у програме заштите могао би се испунити постављени задатак.

Приоритет 2.2.2. Формирати еколошке секције у школама које их немају
Едукација о животnoj средини треба да почне од најмлађих суграђана

Приоритет 2.2.3. Ојачати постојећа и оснивати нова удружења грађана која би се бавила питањима заштите животне средине

На територији општине Босилеград постоји неколико удружења грађана који се својим деловањем делимично залажу за унапређење стања животне средине. Јасно је да је недовољан број удружења грађана и невладиних организација, и недовољно ангажовања постојећих. Због тога је у наредном периоду потребно ојачати постојећа удружења пружањем помоћи од стране општине. Помоћ се односи на обезбеђење простора, одвајања дела средстава из буџета за њихов рад, укључивање чланова удружења НВО у сарадњу са општинским властима и у решавање питања битних за локалну заједницу у области заштите животне

средине и омогућавање контроле спровођења закона о заштити животне средине. Осим ојачавања постојећих удружења и невладиних организација, потребно је оснивати и нова, заједничким ангажовањем медија и грађана

Међусекторски приоритет: Израда Локалног енергетског плана општине Босилеград

Закон о енергетици представља кровни закон за област енергетике и енергетског планирања, како за републички, тако и за локални ниво. Закон прописује обавезу локалних самоуправа да на свом подручју, у својим плановима развоја, планирају потребе за енергијом, као и услове и начин обезбеђивања неопходних енергетских капацитета у складу са Стратегијом развоја енергетике Републике Србије. Истовремено, он локалним самоуправама додељује и одговарајуће енергетске надлежности, посебно за топлотну енергију и обновљиве изворе енергије, што посредно и непосредно утиче на развој локалне енергетике, односно енергетско планирање на локалном нивоу. Као основни недостатак овог закона у погледу енергетског планирања може се издвојити непостојање јасније форме и рокова у којима су локални органи управе дужни да припреме ове планове. Најзначајнији закон у вези енергетског планирања на локалном нивоу представља Закон о ефикасном коришћењу енергије. Овакав његов значај пре свега произилази из чињенице да се овим Законом у Србију уводи Систем енергетског менаџмента, и кроз њега се намеће читав низ обавеза локалним самоуправама као обвезницима овог Система. Између осталог, локалне самоуправе постају дужне да прате потрошњу енергије на локалном нивоу, припремају Програме и Планове енергетске ефикасности, прате њихову реализацију и о томе извештавају Министарство енергетике, развоја и животне средине (у даљем тексту: Министарство). Спровођењем мера ефикасног коришћења енергије, препознатих и наведених у својим програмима, односно плановима енергетске ефикасности, локалне самоуправе се обавезују да смање потрошњу енергије до остварења планираног циља уштеде. За разлику од Закона о енергетици, овај закон прецизно дефинише обавезни садржај и рокове за доношење планова и програма енергетске ефикасности (чланови 10-12. Закона)

Према Закону о енергетици, усвојеном у јулу 2011. године, успостављени су нови оквири рада и функционисања енергетског сектора Републике Србије. Овим Законом прописано је да се енергетска политика на локалном нивоу спроводи кроз редовну израду локалних планова развоја, којима се планирају локалне потребе

за енергијом, и дефинишу услови и начини обезбеђивања неопходних енергетских капацитета, а у складу са Стратегијом развоја енергетике Републике Србије и Програмом остваривања Стратегије развоја енергетике Републике Србије. Према овом Закону јединице локалне самоуправе у оквиру својих надлежности имају обавезу да:

- издају енергетске дозволе за објекте за производњу топлотне енергије снаге преко 1 MW, као и објекте за дистрибуцију топлотне енергије,
- доносе тарифне системе за обрачун испоручене топлотне енергије,
- донесу прописе о условима рада енергетских субјеката који обављају делатност дистрибуције топлотне енергије и пропишу висину трошкова прикључења за прикључење на систем за дистрибуцију топлотне енергије,
- прописују услове за стицање испуњености статуса повлашћеног произвођача топлотне енергије и критеријуме за стицање испуњености тих услова и утврђују начин и поступак стицања тог статуса,
- воде регистар повлашћених произвођача топлотне енергије,
- доносе енергетске планове развоја.

Усвајањем Уредбе којом се уређује Програм остваривања стратегије развоја енергетике Републике Србије за период од 2007. до 2012. у јануару 2007. године, који је следио из Закона о енергетици, детаљније је дефинисано да је за спровођење енергетске политике на локалном нивоу неопходно успоставити израду енергетских планова развоја општина и успоставити систем енергетског менаџмента у општинама. Програмом је такође дефинисано да јединице локалне самоуправе треба да:

- припремају планове и програме за коришћење обновљивих извора енергије и спроводе их,
- промовишу и спроводе мере енергетске ефикасности на локалном нивоу,
- да успоставе систем енергетског менаџмента као неопходан инструмент за спровођење енергетске политике на локалном нивоу, односно да успоставе функцију енергетског менаџера као главног носиоца ових активности у општини.

Општина Босилеград по Закону о ефикасном коришћењу енергије није обвезник система енергетског менаџмента, али Локални енергетски план са програмом енергетске ефикасности локалне самоуправе би допринео могућности доласка до одређених средстава за пројекте енергетске ефикасности који би имали повољан утицај на заштиту животне средине општине.

Развојни пројекти

Органска пољопривреда

У класичној конвенционалној пољопривреди је евидентно прекомерно и нерационално трошење необновљивих природних ресурса, као и разне мере које остављају трајне штетне последице на целокупну природу и природне процесе реметећи тако милијардама година успостављану равнотежу у природи. Резултати истраживања широм света показују да се у производима из конвенцијалне пољопривреде све чешће проналазе резидуе агрохемикалија (пре свега пестицида) који су веома штетни по здравље људи.

Као реакција на претходно споменуто развила се органска (алтернативна, еколошка, биолошка) пољопривреда. Она подразумева да се, без обзира на тренутне тешкоће, иде у правцу усклађивања развоја са потребама тржишта и очувања животне средине и за смањењем квантитета на рачун квалитета хране, при чему је неопходно смањити употребу агрохемикалија, а фаворизовати пољопривредне технике које оптимално користе природне ресурсе (рециклирање биомасе и енергије) и минимизирају производњу отпадних материја.

Према дефиницији FAO (организаија за храну и пољопривреду при УН) и WHO (Светска здравствена организација), органска пољопривреда представља систем управљања производњом који промовише оздрављење екосистема укључујући биодиверзитет, биолошке циклусе и наглашава коришћење метода које у највећој мери искључују употребу инпута ван фарме.

Органска производња је систем одрживе пољопривреде који се заснива на биолошкој равнотежи система земљиште-биљка-животиња-човек. Она се заснива на високом поштовању еколошких принципа путем рационалног коришћења природних ресурса, употребе обновљивих извора енергије, очувања природне разноврсности и заштите животне средине.

У органској производњи забрањена је употреба генетички модификованих организама, синтетичких средстава за заштиту и исхрану биља, вештачких боја, заслађивача, појачивача укуса, конзерванса и јонизујућег зрачења. Ограничена је употреба адитива у преради и антибиотика у сточарској производњи.

Основни принципи на којима се базира развој органске производње су:

- Принцип здравља – Органска пољопривреда треба да подржава здравље земљишта, биљака, животиња, људи и целе планете као једне недељиве целине. Здравље свих живих организама, од земљишних микроорганизама до људских бића, јесте у међузависности – здрава биљка са здравог тла брине о здрављу животиња и човека.

- Принцип екологије – органска пољопривреда треба да се заснива на живим еколошким системима и циклусима, да ради у складу са њима, да их стимулише и помаже у њиховој одрживости. Производња се базира на еколошким процесима и кружењу материје унутар агро-екосистема, уместо на спољним инпутима материје и енергије. Сви они који се баве органском пољопривредом треба да имају свест о заштити животне средине, укључујући станишта, климу, биодиверзитет, ваздух и воду.
- Принцип праведности – органска пољопривреда треба да изгради односе који обезбеђују праведност и поштују заједничко окружење и животне могућности. Сви они који су укључени у органску пољопривреду треба да обезбеде праведност на свим нивоима: за потрошаче, прерађиваче, дистрибутере, трговце и произвођаче.
- Принцип бриге – органском пољопривредом треба да се управља на обазрив и одговоран начин како би се заштитило здравље и добробит садашњих и будућих генерација и окружења.

У производњи у Републици Србији доминирају ратарске културе, затим воће уз константан раст производње житарица и уљарица. Већи део ових производа се извози, нарочито у земље ЕУ, јер је домаће тржиште слабо развијено услед недовољне куповне моћи становништва. Међутим, присутан је и тренд све снажнијег развоја домаћег тржишта, иако је оно и даље мало. Потражња за органским производима постоји у многим земљама, а Србија има изузетне еколошке, климатске и техничке услове да, поред традиционалног јагодастог и осталог воћа, производи поврће, житарице и уљарице из органске производње, које су веома тражене на међународном тржишту. Међутим, газдинствима која се баве органском производњом потребна је помоћ при набавци одговарајуће механизације, других техничких средстава и капитала како би подигли производну ефикасност до нивоа који им обезбеђује конкурентност на националном, регионалном и тржишту ЕУ.

Стога је коришћење Инструмента претприступне помоћи за рурални развој (IPARD) главна шанса за сектор органске производње у Србији. Уз инвестициону подршку IPARD -а и произвођачи и прерађивачи могу започети са подизањем ефикасности производње и постепеним јачањем улоге своје земље у сектору органске производње Европе, истовремено одржавајући њене постојеће предности, незагађено земљиште, угледне установе за истраживање, развој и образовање, блискост са одређеним тржиштима и дуга традиција узгајања и прераде изузетно тражених производа (јагодастог и осталог воћа, поврћа, житарица и уљарица) На основу података МПЗЖС - Одсека за органску производњу који води базу података о органској производњи, а која се заснива на годишњим извештајима овлашћених контролних организација, органска производња у Републици Србији у 2015. години је забележила укупан раст како

површина укључених у производњу тако и броја животиња као и броја произвођача.

Производња се одвијала на укупној површини од 15.298 ха (са ливадама и пашњацима), укључујућу површине које су статуса органске и оне у периоду конверзије. У односу на 2014. годину (9.547,8 ха) укупне површине су повећане за 60,25% што је приличан скок, док су за 5 година порасле за 261,3%. Процентувано учешће органске производње у укупним обрадивим површинама у Србији је повећано на 0,44%. Укупно обрадиво земљиште коришћено за органску производњу у 2015. години (без ливада и пашњака) је износило 13.398 ха и представља повећање од 67,53% у односу на 2014. годину када су површине износиле 7.998,5 ха. Наведеним бројем хектара нису обухваћене и површине коришћене за сакупљање дивљег јагодастог воћа, печурака и лековитог биља. Треба напоменути да у Србији не постоји званична методологија на основу које се може добити податак о укупној површини на којој се одвија сакупљање дивљих биљних врста из природних станишта.

Највећи удео површина се налази под ратарском производњом (68,7%) мада укључујући ливаде и пашњаке док у укупним обрадивим површинама житарице предњаче са (31,7%), после њих је воће (21,6%) док се поврће гаји на свега 1,3% површина у односу на укупне површине под органском производњом.

Министарство пољопривреде и заштите животне средине сваке године овлашћује контролне организације које су испуниле услове да обављају послове контроле и сертификације у органској производњи. Послове контроле и сертификације у органској производњи за 2018. годину обављају следеће контролне организације:

- 1) „Центар за испитивање намирница” ДОО, Београд, Змаја од Ноћаја 11;
- 2) „ECOCERT BALKAN” ДОО, Београд, Главна 13М/III;
- 3) „ORGANIC CONTROL SYSTEM” ДОО, Суботица, Трг цара Јована Ненада 15/И;
- 4) „ECOVIVENDI” ДОО, Београд, Воје Велковића 5/III;
- 5) „TMS CEE” ДОО, Београд, Рудничка 2.

Поступак сертификације почиње пријавом коју произвођач подноси овлашћеној контролној организацији и закључивањем уговора о вршењу контроле и сертификације у органској производњи. Произвођачи могу да закључе уговор директно са контролном организацијом и самостално сnose трошкове контроле и сертификације. Такође, произвођач може да закључи уговор о сарадњи са другим произвођачима (кооперантима) који обављају сличну производњу на подручју у истој географској области. У том случају наводе се сви кооперанти са којима је произвођач склопио уговор, а он сноси трошкове групног сертификата и у обавези је да успостави систем интерне контроле. Контролу врши лице које је овлашћено од стране произвођача (интерни контролор), док ефикасност овог интерног система контроле спроводи контролор овлашћене контролне организације.

Групна сертификација показала се веома ефикасном и највећи извозници органских производа имају успостављен овакав систем. Међу његовим бројним предностима јесу и нижи трошкови али и укључивање произвођача који живе у руралним крајевима и раде на мањим парцелама.

Све контролне организације морају бити овлашћене од стране Министарства пољопривреде да би могли остварити право на подстицајна средства и валидан сертификат.

По Закону о органској производњи, сертификован органски производ се обележава ознаком „Органски производ“, кодом овлашћене организације и националним знаком. На овај начин могу да буду обележени производи који садрже најмање 95% састојака пољопривредног порекла који су произведени методом органске производње. Сви други знаци који могу да асоцирају на органски производ (БИО, ЕКО и сл) нису препознати као органски производ и не постоји гаранција да је реч о органском производу.

Са производњом на нешто више од 15.000 хектара Србија је једва препозната на страним тржиштима. Органски производи се углавном продају као сировина на домаћем тржишту или извозе као замрзнути органски производи.

Површине под органском производњом бележе спор раст, а пољопривредници и даље оклевају да почну да се баве органском пољопривредом због специфичних технолошких захтева са којима нису у стању да се носе, нарочито у почетку увођења органске производње у системе које се бави мешовитом производњом.

Највећи број органских произвођача је отпочело ову производњу из економских разлога. Већина их је мање-више задовољна резултатима органске пољопривреде, но ипак су осетили и доживели неке препреке и проблеме током практиковања органске пољопривреде као што су:

- недостатак регистрованих инпута за органску производњу (средстава за заштиту биљака, недостатак ветеринарских лекова, - неприлагођеност законодавног оквира потребама органских произвођача,
- непредвидива пољопривредна политика, недостатак стратегије за развој органског сектора,
- недовољна диверзификација активности на органским газдинствима,

- недостатак практичног знања о органској технологији,
- мањак производа вишег степена прераде,
- недостатак квалификоване радне снаге,
- недостатак маркетиншких и пословних вештина (пољопривредна газдинства углавном не воде евиденцију о пословању, приходи, расходи...),
- потребно удруживање,
- мањак органских сировина на домаћем тржишту,
- потреба за озбиљнијом сарадњом са домаћим малопродајним ланцима,
- недостатак информација о мерама подршке, тржишним могућностима међу пољопривредницима,
- миграција младих у урбанизована места,
- недовољна свест потрошача,
- потребно је више сарадње између МПЗЖС и Министарства просвете у усклађивању образовних профила и ситуације на терену.

Еко туризам

Основне поставке екотуризма

Појам екотуризма је један од највише коришћених у савременој туристичкој литератури. То је резултат чињенице да је то један сасвим нови појам, с једне стране, а с друге стране, да проблеми које проучава екотуризам превазилазе његов опсег и предмет су проучавања не само других облика туризма већ и шире. Прву формалну дефиницију појма екотуризма дао је Хектор Себалос- Ласкурин (Seballos – Lascurain 1987). Она се фокусира на значај природних области, когнитивних и афективних домена и понашања. Након детаљнијег и свеобухватнијег проучавања појма екотуризма и његовог значаја, почетну дефиницију је модификовао тако да она гласи: „Екотуризам је еколошки одговорно путовање и посета релативно недирнутих природних области, са циљем уживања и дивљења природи (као и свим пратећим културним особеностима из прошлости и садашњости) и промовисања конзервације, са малим негативним утицајем посетиоца и обезбеђењем социоекономских користи за локално становништво које је активно укључено у екотуристички бизнис“. Ова дефиниција показује да долази до активног укључивања свих учесника у туристичком бизнису:

- туриста, који користе благодети нетакнуте природне средине;
- туристичких посленика, који системом конзервације појединих делова животне средине обезбеђују дугорочно коришћење ресурса, и
- локалног становништва, које користећи животну средину за екотуризам треба да обезбеди одрживе социјалне и економске бенефите.

Прве дефиниције и разматрања појма екотуризам упућују да је његова основна функција заштита природних области, стварање дохотка, едукација и учешће локалног становништва у развоју капацитета. У складу са тим Канадско Удружење заштите природе (Canadian Environmental Advisory Council 1991) наводи следеће битне карактеристике екотуризма:

1. мора да промовише еколошку етику;
2. не сме да деградира ресурсе;
3. више је екоцентричан него антропоцентричан;
4. потребно је да постоје користи за живи свет и окружење (социјалне, економске, научне, управљачке и политичке);
5. омогућава стицање искуства из прве руке о природној средини;
6. садржи образовну компоненту, и
7. садржи когнитивну и афективну димензију.

Наведне карактеристике показују да је екоцентризам свих учесника у туристичкој привреди доминантан, тј. природне карактеристике и морал одређују физиономију екотуризма.

Туристичка индустрија треба да спроведе све одговорне мере да се спречи раст негативних утицаја, као последицу сопствене активности, било краткорочно или дугорочно. Одговорним понашањем свих ученика у екотуризму превазилазе се конфликтни односи туризма и животне средине, обезбеђује се одрживи коегзистенцијални однос туризма и животне средине и стварају се услови за потпуно утапање туризма у животну средину и животне средине у туризам, тј. у однос симбиозе.

Светска туристичка организација (World Tourism Organization UNWTO 2012) посматра екотуризам као концепт, и њега чине сви облици природног туризма у којима је главна мотивација туриста посматрање и уважавање природе и традиционалних култура које доминирају у природним подручјима. Из наведеног произилази да је основна покретачка снага екотуризма мотивација свих учесника у њему, што нам указује на његову екоцентричност, а с друге стране, повратак изворима проистиче из чувања традиционалног начина коришћења животне средине.

Заблуде о екотуризму

Многе неразвијене земље виде своју велику шансу у развоју екотуризма и у жељи да што пре дођу до жељених прихода упадају у замке које су последица одређених заблуда и то пре свега:

- Да се у неразвијеним подручјима и уз мало улагања може брзо развити екотуризам и обезбедити велики профит и благостање; неразвијено подручје не мора увек да буде и еколошки интересантно подручје; неразвијено подручје не мора увек да буде и чисто (незагађено подручје);

неразвијено подручје без изграђене инфраструктуре и изграђене легислативе и њене чврсте примене није подручје за екотуризам; масовне посете гостију нису екотуризам.

- Еколошка свест становништва је свест новца и брзог стицања богатства, а не очување природних ресурса и квалитета; еколошка свест становништва се пре стиче снажном регулативом и контролом него образовањем и подизањем свести; подизање еколошке свести туриста је стриктно поштовање прописаних норми и стандарда и непрекидна контрола.
- Сеоски туризам није екотуризам, он има само неке његове елементе; сеоски туризам по концепцији нема инфраструктуру екотуризма; сеоски туризам се уз примену принципа и стандарда и изградњу инфраструктуре има све шансе да постане екотуризам.

Ограничења екотуризма

Да би се развио екотуризам у једној држави или региону неопходно је савладати баријере које стоје на путу, а које уколико се не уваже могу нанети велике па и непроцењиве штете природној средини. Ограничења су следећа:

- Подручје није истражено у циљу верификације стандарда и сертифицивано за екотуризам -неистражена подручја са аспекта квалитета и очуваности животне средине не могу бити а priori проглашена за зоне погодне за екотуризам, а добијање сертификата захтева новац и време.
- Одсуство минимума инфраструктуре - одређеном простору верификованом за екотуризам у принципу не може бити коришћено за посету туриста, јер би у том случају изазвало брзу ерозију осетљивих екосистема па чак и њихово нестајање.
- Низак ниво еколошке свести - која се гради деценијама а која је под налетом цивилизације засноване искључиво на новцу и брзој индустријализацији запоставила природне вредности: чисту и нетакнуту природу, културу заједништва и дружења и све друге еколошке вредности заједнице. Ово се односи како на еколошку свест становништва, тако и на еколошку свест туриста. Изградња еколошке свести је дуг период и захтева одговарајућа средства, пре свега, за обуку и тренинг локалног становништва.
- Жеља за брзим подизањем животног стандарда - жеља и локалних власти и појединаца је брзо богаћење и излазак из заосталости не бирајући средства, па у том случају принципи екотуризма постају декларативни под мотом искористити тренутак и шансе без обзира на цену.
- Одсуство јасних стандарда и легислативе – и поред низа еколошких стандарда и прописа који су донети (а које држава ни на једном од нивоа практично ни мало или врло мало примењује), још увек нису донети јасни

закони, стандарди и програми који недвосмислено регулишу област екотуризма.

Акциони план

Локални еколошки акциони план је конципиран у смислу низа активности који воде ка решавању одређених приоритета из области заштите животне средине. План је конципиран на начин да се доста ослања на средства фонда за заштиту животне средине односно средстава које су предвиђена за наменско трошење за животну средину, пре свега како би се исправиле одређене законске неусаглашености, а затим и како би се створио интегрисани систем управљања животном средином. При одређивању плана активности у периоду који обухвата ЛЕАП основна претпоставка је била конзервативна процена расположивих средстава, у смислу да се рачунално углавном за финансијска средства која ће бити на располагању за годишње програме заштите животне средине. Сваки трансфер преко републичких средстава или од стране међународних донатора ће у многоме олакшати реализацију ЛЕАП-а и створити мерљива побољшања у аспектима заштите животне средине. Стога је неопходно да се одређени људски ресурси у општини Босилеград алоцирају на праћење и апликацију за конкурсе који би омогућили екстерно финансирање пројеката. Одређени део средстава је предвиђен из општинског буџета који није само питање заштите животне средине, односно за развојне пројекте превиђене у ЛЕАП, а који су у сагласности са Стратегијом развоја општине Босилеград.

Аспекти	назив активности	Приоритет	укупна цена за време предвиђено ЛЕАП	2018	2019	2020	2021	2022	Напомена	Извори финансирања
Програми заштите и развоја заштићених природних добара	одржавање и уређење СП Црни бор у Црноштици	2.1.4	330000	110000	70000	70000	50000	30000		ФЖС
	одржавање и уређење СП Црни бор у Петковској махали	2.1.4	330000	110000	70000	70000	50000	30000		ФЖС
	Израда плана заштите биодиверзитета	2.1.4	350000	0	350000	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	одржавање и уређење СРП Јарешник	2.1.6	290000	0	0	110000	110000	70000		ФЖС
	израда плана управљања СРП Јарешник	2.1.6	50000			50000			законска обавеза	ФЖС
Програми и пројекти праћења стања животне средине	програм мониторинга ваздух	2.1.2	95000	95000	0	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	програм мониторинга бука	2.1.2	50000	50000	0	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	програм мониторинга нејонизујуће зрачење	2.1.2	50000	50000	0	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	програм мониторинга земљиште	2.1.2	95000	95000	0	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	програм мониторинга површинске воде	2.1.2	95000	95000	0	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	програм мониторинга подземне воде	2.1.2	95000	95000	0	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	Мерење комуналне буке	2.1.2	750000	150000	150000	150000	150000	150000	оквирна процена	ФЖС

Аспекти	Назив активности	Приоритет	укупна цена за време предвиђено ЛЕАП	2018	2019	2020	2021	2022	Напомена	Извори финансирања
	контрола квалитета ваздуха	2.1.2	800000	200000	150000	150000	150000	150000	оквирна процена	ФЖС
	мониторинг квалитета површинских и подземних вода	2.1.2	880000	0	220000	220000	220000	220000	оквирна процена	ФЖС
	мониторинг квалитета земљишта	2.1.2	800000	0	200000	200000	200000	200000	оквирна процена	ФЖС
Подстицајни, превентивни, санациони програми и пројекти	програм чишћења дивљих депонија	1.2.1	880000	250000	200000	180000	150000	100000	са јачањем еколошке свести грађана очекује се смањење трошкова за чишћење дивљих депонија	ФЖС
	Обезбеђивање садница за зелене површине		800000	400000	0	0	400000	0		ФЖС
	Еколошки пројекти по предлогу НВО	2.2.3	800000	200000	200000	200000	200000	200000		ФЖС
	Капитални наменски трансфери ЈП за пројекте чији је циљ унапређење животне средине	1.2.1	3750000	500000	750000	750000	750000	100000	0	ФЖС
	Ревизија плана управљања отпадом	1.1.3	150000	0	150000	0	0	0	законска обавеза	ФЖС
	Израда извештаја о стању септичких јама на територији општине	1.2.1	200000	0	100000	0	0	100000		ФЖС
	Израда Акционог плана адаптације на климатске промене	2.1.1	350000		175000	175000				ФЖС

Аспекти	Назив активности	Приоритет	укупна цена за време предвиђено ЛЕАП	2018	2019	2020	2021	2022	Напомена	Извори финансирања
	Израда локалног регистра уагађивања животне средине	2.1.3 .	150000		150000				законска обавеза	ФЖС
	Ревизија пројекта санитарно-техничке санације и рекултивације деградираног простора на локацији сметлишта	1.1.2 .	150000					150000	уколико се покрене питање регионалног плана управљања отпадом, постоји могућност да ће ова ревизија бити неопходна и пре 2022. године	ФЖС
	Студија изводљивости употребе мокрих поља као система за пречишћавање отпадних вода у руралним срединама	1.2.1 .	250000					250000		ФЖС
Друге активности од значаја за животну средину	Остале активности које нису предвиђене у ЛЕАП, а укаже се потреба за њима	2.1.1 .	600000	120000	120000	120000	120000	120000		ФЖС
	Накнаде, промотивне активности	2.1.1 .	250000	50000	50000	50000	50000	50000		ФЖС
Образовне активности и јачање свести о потреби заштите животне средине	штампање едукативног материјала	2.2.1 .	80000	40000	0	40000	0	0		ФЖС
		2.2.1 .	200000	40000	40000	40000	40000	40000		ФЖС
	Едукација становништва за рационално трошење воде и струје	2.2.1 .	150000	0	50000	50000	50000	0		ФЖС
	обезбеђивање садница за зелене површине образовних институција	2.2.1 .	200000	150000	0	0	50000	0		ФЖС

Аспекти	назив активности	Приоритет	укупна цена за време предвиђено LEAP	2018	2019	2020	2021	2022	Напомена	Извори финансирања
Развој органске пољопривреде	Израда елабората о могућностима производње органске хране	РП	500000			500000				буџет општине
	Студија оправданости кластера за производњу органске хране	РП	500000				500000			буџет општине
	Едукација пољопривредника о значају и предностима органске производње	РП, 2.2.1	480000				240000	240000		међународни донатори
	Подршка реализацији средстава из републичких буџетских фондова за подршку развоју органске производње	РП	200000				100000	100000		међународни донатори
	Подршка групној сертификацији пољопривредника за органску производњу	РП	1250000				500000	750000		буџет општине
	Подршка реализацији пројеката из IPARD фонда	РП	400000		100000	100000	100000	100000		буџет општине
Решење за сточно гробље	Израда елабората о могућим локацијама сточног гробља	2.1.8	75000			75000				буџет општине
	изградња сточног гробља	2.1.8	0						није могуће проценити пре израде пројеката	Републички донатори
	Мониторинг присуства полена у ваздуху	2.1.9	0						у зависности од договора са Агенцијом за заштиту животне средине	

Аспекти	Назив активности	Приоритет	укупна цена за време предвиђено ЛЕАП	2018	2019	2020	2021	2022	Напомена	Извори финансирања
Управљање комуналним отпадом и могућности ма рециклаже	Успостављање система примарне селекције комуналног отпада	1.1.3 .	0						Процене ће бити могуће након израде пројектне документације	
	израда елабората о избору локације за трансфер станицу	1.1.1 .	120000			120000				буџет општине
	Санација и рекултивација градског сметлишта Кремиково	1.1.2 .							Тренутни пројекат предвиђа око 37 милиона РСД за пројекат санације и рекултивације. Отпочињање активности зависи од исхода регионалног плана управљања отпадом	Републичка донација + буџет општине + међународни донатори
	студија изводљивости система рециклаже са могућим остваривањем приватно-јавног партнерства	1.1.3 .	250000					250000		буџет општине и ЈП Услуге
Развој Екотуризма	Израда студије могућности развоја екотуризма на територији општине Босилеград	РП	500000		500000					буџет општине
	Подизање капацитета Туристичке организације за развој, екотуризма, ловног туризма и сеоског туризма	РП	360000			120000	120000	120000		буџет општине
Локални енергетски	Израда Локалног енергетског плана општине Босилеград	МСП	800000			300000	500000			буџет општине

Аспекти	назив активности	Приоритет	укупна цена за време предвиђено ЛЕАП	2018	2019	2020	2021	2022	Напомена	Извори финансирања
план и енергетска ефикасност	Успостављање ЈПП по ESCO моделу за унапређење система јавне расвете	МСП	120000					120000		буџет општине
Постројење за пречишћавање отпадних вода	Изградња постројења за прераду отпадних вода	1.2.1							у току израде ЛЕАП-а је пројекат био на техничкој ревизији, тако да подаци о укупној цени нису били доступни	Републичка донација

Претпоставке и ризици за реализацију ЛЕАП

На основу доступних информација може се закључити да је основни приоритет што хитнија интеграција система заштите животне средине у свеобухватни систем, уз што мање застоје. Остале активности су нижег приоритета и захтевају екстерне изворе финансирања.

Последице иницираних промена зависиће у великој мери од квалитета припреме самог процеса.

Надаље су наведене претпоставке на којима почива реализација Локалног еколошког акционог плана:

- расположивост буџета неопходног реализацију ЛЕАП, што за општину величине Босилеграда представљају значајна средства средства;
- подршка руководства општине реализацији ЛЕАП-а
- расположивост адекватних људских и материјалних ресурса за реализацију Акционог плана
- одговарајућа организација заштите животне средине

Утврђени су следећи ризици који могу да угрозе реализацију ЛЕАП:

- недостатак финансијских средстава за реализацију ЛЕАП
- изостанак подршке општинске управе
- изостанак механизма планирања, контроле и праћења реализације активности дефинисаних у ЛЕАП
- недостатак људских и материјалних ресурса за реализацију ЛЕАП
- неефикасно спровођење процеса јавних набавки
- слаба комуникација унутар субјеката који су обухваћени ЛЕАП-ом – кроз недовољно усаглашене линије извештавања и одговорности између функције заштите животне средине на нивоу локалне самоуправе
- неадекватно управљање факторима ризика услед недовољних компетенција људима којима су делегирани задаци на реализацији акционих планова, у области управљања пројектима и управљања пројектним ризицима. Фактори ризика могу укључити следеће елементе, који се могу јавити у различитим фазама реализације (фаза планирања, усвајање плана, формирање тима, реализација активности, окончање активности и евалуација ефеката) појединачних пројеката – елемената ЛЕАП:
 - непостојање формалног, детаљног, писаног плана за реализацију појединачних активности

- некомплетност плана за реализацију појединачних активности
- непостојање сагласности одговорних лица за реализацију плана у целини или његових појединачних компоненти
- извршиоци укључени у реализацију активности нису укључени/консултовани у фази припреме плана за реализацију активности
- недовољно време алоцирано за реализацију појединачних фаза за спровођење активности
- прескакање реализације појединих компоненти плана које су битне за реализацију даљих корака
- промена састава стручних тимова током реализације активности
- промена приоритета / потреба
- извршиоци ангажовани на планирању реализације појединачних активности са недовољним искуством на сличним пословима
- непостојање писаних студија изводљивости и/или анализа трошкова (и добити) за појединачне активности
- започињање реализације каснијих фаза активности пре путног окончавања претходних фаза

Индикатори за праћење реализације Локалног еколошког акционог плана

Локални еколошки акциони план се састоји од низа активности. Приликом њиховог планирања (трајање и буџет) је консултована инвестициона документација уколико је постојала. Где она није постојала вршена је експертска процена.

Индикатори служе за праћење реализације планираних активности и остваривања планираних резултата. Овој класи припадају следећи индикатори:

- K_{n1} – показује број реализованих активности у односу на број планираних активности [%], а рачуна се по формули:

$$K_{n1} = \frac{a_{рл}}{a_{пл}}, [\%]$$

где су:

$a_{рл}$ – број реализованих активности, а

$a_{пл}$ – број планираних активности;

- K_{n2} – показује број отклоњених законских неусаглашености у односу на број утврђених законских неусаглашености [%], а рачуна се по формули:

$$K_{н2} = \frac{HC_{от}}{HC_{пл}}, [\%]$$

где су:

$HC_{от}$ – број отклоњених законских неусаглашености, а

$HC_{пл}$ – број законских неусаглашености чије је отклањање планирано;

Ови индикатори илуструју степен реализације плана, при чему им је недостатак то што не уважавају промену броја планираних активности која је последица резултата реализације претходних активности и прецизнијег сагледавања предметне проблематике израдом инвестиционо техничке документације разних нивоа. Да би они били потпуно примењиви било би потребно кориговати план, па након тога израчунати вредности показатеља. За потребе овог ревизије остварености ЛЕАП-а, приликом израде документа који ће покривати временски период од 2022. вршиће се корекција плана и приликом оцене реализације плана сваки од наведених индикатора ће бити коментарисан и анализиран. Посебна пажња би требало да се обратити у случајевима њихових ниских вредности, да би се истакле све ситуације у којима су се измене плана значајније одразиле на вредност индикатора.

Посебна анализа и корекција фактора би требало да буде извршена за активности и приоритете који не зависе искључиво од функције животне средине општине, односно за приорите који се односе на две главне групе проблема: управљање комуналним отпадом и пречишћавање отпадних вода.

Систем мониторинга имплементације акционог плана може бити комплементаран са извештајима на основу испуњености програма заштите животне средине који општина Босилеград доставља Министарству заштите животне средине у оквиру редовног годишњег извештавања.

Информисање, образовање и јавна свест теоријски приступ и приказ проблематике

Локални еколошки акциони план је плански документ који локална самоуправа у сарадњи са различитим интересним групама израђује у циљу сагледавања целокупног стања животне средине у локалној заједници, идентификације приоритетних проблема и дефинисања конкретних акција за њихово решавање у одређеном временском периоду. Учешће грађана у процесу дефинисања одлука од значаја за локалну средину је један од основних демократских принципа којим се грађанима омогућава да дају свој допринос у остваривању бољег живота и напретка у друштву. Путем јачања јавне свести и ставарања активног цивилног

друштва постиже се партнерство између локалне власти, грађана и њихових удружења где сви чиниоци преузимају одговорност и учествују у решавању проблема од значаја за локалну заједницу. Потпуно и правовремено стављање на увид свих информација из области заштите животне средине је обавеза власти која омогућава заинтересованој јавности прегледање и преиспитивање истих и активно учествовање у доношењу одлука из области екологије. Кроз информисање и подизање јавне свести могуће је покренути процесе промене навика грађана према животној средини, стварања еколошке свести које за резултат треба да доведу до успостављања партнерског односа власти и најшире јавности у решавању проблема животне средине. Грађани су прави "рудник" информација о свим питањима локалне заједнице, они који најбоље могу да укажу на конкретне проблеме а када су информисани и укључени у процесе, програми заштите животне средине добијају снагу и кредибилитет да буду извршени.

Стандарди Европске уније у области учешћа јавности у процесима од значаја за животну средину Најзначајнији међународни документ који учешће јавности, право на еколошко информисање и правну заштиту третира као елементе права на адекватну животну средину је Конвенција о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и доступности правосуђа у питањима која се тичу животне средине, усвојена 1998 године у граду Архусу у Данској. Циљ усвајања Архуске конвенције је заштита права сваког појединца, садашњих и будућих генерација на живот у животној средини адекватној његовом здрављу и благостању. Архуска конвенција је међународни правни документ за заштиту животне средине која садржи три групе правила која се односе на:

- права грађана на доступност информацијама из области животне средине;
- права грађана да учествују у доношењу одлука о животној средини;
- право на правну заштиту
- приступ правосуђу у случају да су претходна два права нарушена.

Државе потписнице Конвенције су се обавезале да ће омогућити прикупљање и пружање еколошких информација, да ће подстицати рад организација које се баве заштитом животне средине, да ће подстицати еколошку едукацију становништва, омогућити учешће јавности приликом процедуре доношења одлука и обезбедити ефикасне судске и вансудске механизме заштите права предвиђених Конвенцијом. Народна скупштина Републике Србије је усвајањем Закона о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине 12. маја 2009. године ратификовала Архуску конвенцију. Примењивање одредаба Архуске конвенције и уопште стандарда које је она поставила обезбеђено је кроз доношење одговарајућих конвенција, директива и других одговарајућих прописа Европске уније.

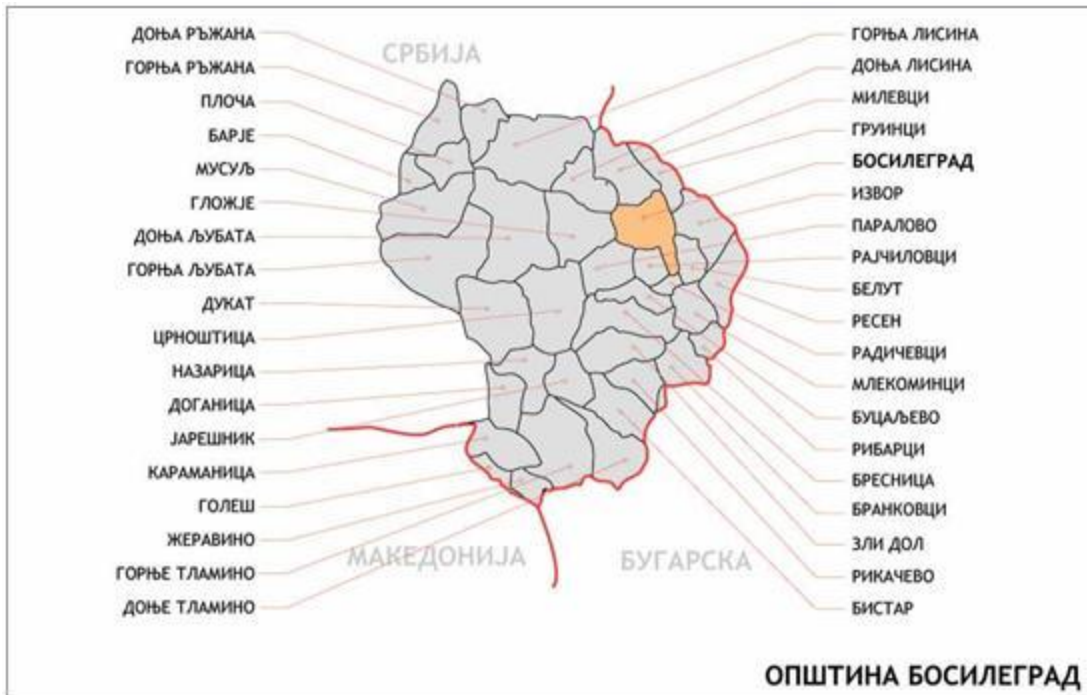
Опис стања животне средине на територији општине Босилеград

Општина Босилеград се налази у крајњем југоисточном делу Републике Србије, у Пчињском округу, уз бугарско-македонску границу. На северу се граничи са општином Сурдулица, на западу са општином Врање, на југозападу са општином Трговиште, на југу са Републиком Македонијом (у дужини од 9 km) и на истоку и југоистоку са Републиком Бугарском (у дужини од 54 km).

Укупна површина општине Босилеград износи 571 km². Од Београда је удаљена 400 km, од Ниша 170 km, а од Софије 132 km. Налази се на северној географској ширини 42°19' до 42°37' и источној географској дужини 22°12'30" до 22°33'30". Босилеградска котлина простире се у југоисточном делу општине у дужини од око 4 km и највећој ширини око 1,1 km, на надморској висини од 725 m у Босилеграду до 700 m у Радичевцима.

Општину Босилеград карактерише изразита пластичност рељефа са надморском висином од 670 m до 1922 m. Подручје Општине Босилеград протеже се од врха Мали Стрешер планине Варденик на северу до границе са Републиком Македонијом на југу, и од Бесне Кобиле на западу до Милевске планине на бугарској граници према истоку.

На територији општине Босилеград налази се урбани центар Босилеград који лежи у пространој котлини где се Божичка и Љубатска река спајају и теку као Драговиштица. Поред Босилеграда као општинског центра ту су још и 36 руралних насеља. Насеља су катастарски организована у 38 катастарских општина са 37 месних заједница и то су насеља: Барје, Белут, Бистар, Бранковци, Бресница, Буцаљево, Гложје, Голеш, Горња Лисина, Горња Љубата, Горња Ржана, Горње Тламино, Груинци, Доганица, Доња Лисина, Доња Љубата, Доња Ржана, Доње Тламино, Дукат, Жеравино, Зли Дол, Извор, Јарешник, Караманица, Милевци, Млекоминци, Мусуљ, Назарица, Паралово, Плоча, Радичевци, Рајчиловци, Ресен, Рибарци, Рикачево и Црноштица.

Историја Општине

Као најстарије племе, које је живело на овим просторима спомиње се племе Поенци, који су живели између Струме и Вардара око 506. године п.н.е. Велики део Поенаца је био окупиран од стране Персијанаца у 4 в. п. н.е. Поенија је била под владавином другог племена Дентелити (Дантелити). Војводство Дентелита је било од Риле до Осогова, на северу до тимочких притока и софијског војводства. Касније, овај крај је био насељен Трачанима, који су се највише бавили сточарством и рударством. У овој области је пронађен велики број примерака старог кованог новца који сведочи о њиховом постојању на овим просторима.

По први пут у овај крај долазе Бугари 809. године када је Софија била заузета од стране Хана Крума. За време владавине Цара Бориса (845-884) Македонија је до реке Струме и Охрида била под управом Бугарске, тако да су и ови крајеви улазили у састав те територије. Око 200. година ове територије су биле под Византијском влашћу. У току 1084. године, око 80 хиљада Печенега прелази Дунав и улазе дубоко у Византијску државу. Византијска војска, помогнута Бугарима, успела је да их разоружа и да их насели у околини данашње Софије. Убрзо су примили православну веру и име Шопи које је остало до данас.

У време владавине Цара Калојана, овај крај је припадао Бугарској, али је после смрти Цара Ивана Асена II (1247. године) је припао Византији. 1282 године Краљ Милутин, српски владар, осваја област око Велбужда (данашњег Ћустендила).

После овога овај крај освајају Турци, а током владавине Турака Босилеградски крај је био нахија.

После ослобођења Бугарске од Турака 1878. године Босилеградски крај припада територији Кнежевине Бугарске. Седиште тадашњег Крајишта је било у селу Извор. После присједињавања Источне Румелије и Кнежевине Бугарске 1886. године административни центар се премешта у Босилеград и сам округ је прекрштен у Босилеградска општина.

У време Првог и Другог балканског рата (1912-1913 године) и у току Првог светског рата (1914 - 1918) Босилеград је био у саставу Бугарске царевине. Ипак после рата, према Нејском мировном договору поражена Бугарска је приморана да као ратну отштету преда део својих територија. Једна од тих територија је била и Босилеградски крај. Званично, 27. новембра 1919. године Босилеград је припојен краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

Локална самоуправа

Скупштина општине Босилеград је на седници одржаној 25. 08. 2008. године донела Статут Општине Босилеград, којим се у складу са законом, уређују права и дужности општине Босилеград и начин њиховог остваривања, број одборника Скупштине општине, организација и рад органа и служби, начин управљања грађана пословима из надлежности Општине, оснивање и рад месне заједнице и других облика месне самоуправе, услови за покретање грађанске иницијативе као и друга питања од значаја за Општину. Грађани који имају бирачко право и пребивалиште на територији Општине, управљају пословима Општине у складу са законом и статутом. Грађани учествују у остваривању локалне самоуправе путем грађанске иницијативе, збора грађана, референдума, и преко одборника у Скупштини општине, у складу са Уставом, законом и статутом. Територију Општине, чине подручја насељених места, односно подручја катастарских општина које улазе у њен састав. Седиште Општине је у Босилеграду, Ул. Георги Димитров број 82.

На територији Општине у службеној употреби су српски и бугарски језик са ћириличним писмом. Општина има грб и заставу. Блазон Грба Општине има: два симетрична лава који садржи српски средњовековни штит, а преко њега две зелене гранчице храста, између којих је приказана планина Бесна Кобила, а изнад исте стоји црква Свете тројице. У горњем делу на штиту приказана је књига са карактеристичним словима српске азбуке, а са друге стране карактеристична слова бугарске азбуке, што показује да бугарска национална мањина у Србији поред српске азбуке изучава и бугарску азбуку као и матерњи језик. Сам штит је приказан у бојама заставе Републике Србије, тако што је оивичен црвеном

лентом, плаво поље и бела књига. Лавовски пар стоји на шареној подлози, који држе с једне стране заставу Србије и са друге стране заставу Босилеграда. Између самих копља налази се мали штит у коме је приказана зграда општине Босилеград, окружена са три жута хрстова листа. Мали штит приказан је у плавој, белој и црвеној боји. У централном делу испод великог штита на шареној подлози стоји црвена трака са натписом “Босилеград”. Грб општине Босилеград одражава историјска, географска, културна, етичка и традиционална обележја Босилеграда. Општина има заставу следећег блазона: правоугаонаста застава еколошких боја; плава, жута и зелена трака. У средини заставе налази се грб Општине. Органи општине у вршењу послова из своје надлежности користе печат. Општина има свој празник, који је утврђен одлуком Скупштине општине.

Служба за заштиту животне средине при општини Босилеград обавља следеће послове:

- припрему, доношење и реализацију програма и планова заштите животне средине
- припрему предлога за утврђивање посебне накнаде за заштиту и унапређење животне средине
- континуирану контролу и систематско праћење стања животне средине путем стручне овлашћене организације
- информисање и објављивање података о стању и квалитету животне средине
- послове заштите природе: припрему предлога аката о заштити природних добара од локалног значаја, учешће у поступку давања сагласности на планове и програме управљања заштићеним подручјима од локалног значаја
- спровођење поступка процене утицаја пројеката на животну средину у процедури утврђивања потребе процене утицаја, одређивање обима и садржаја студије и давања сагласности на студију утицаја на животну средину
- вођење евиденције и објављивање података о поступцима процене утицаја
- спровођење процедуре и доношење решења о интегрисаној дозволи за постројења и активности који могу имати негативан утицај на здравље људи, животну средину или материјална добра
- учешће у поступку стратешке процене утицаја на животну средину кроз процедуру давања мишљења о плану у делу проблематике везане за животну средину, као и доношења решења о оцени извештаја према прописаним критеријумима
- издавање дозволе за рад у погледу испуњености услова заштите ваздуха од загађивања

- припрему доношење и реализацију локалног плана управљања отпадом
- издавање дозвола, одобрења и других аката за управљање отпадом
- издавање дозвола за обављање делатности промета нарочито опасних хемикалија дистрибутерима који нису увозници
- припрема локалних акционих планова
- евидентирање и ажурирање података локалног регистра извора загађивања
- образовне активности и јачање свести о потреби заштите животне средине

Надлежности локалне самоуправе у заштити животне средине

Надлежности локалне самоуправе у области заштите животне средине Устав Републике Србије ("Службени гласник Републике Србије", број 98/06) прописује да надлежности над заштитом животне средине имају општине (члан 190. тачка 6), аутономне покрајине (члан 183. став 2. тачка 2) и Република Србија (члан 97. тачка 9). Устав гарантује право на здраву животну средину "свакоме", али са друге стране, за заштиту животне средине одговоран је такође "свако", а посебно Република Србија и аутономне покрајине (став 2). Из претходног се може закључити да, према одредби члана 74. Устава, одговорност локалне самоуправе није у истој равни са одговорнишћу Републике и аутономних покрајина, иако одредбе члана 190. Устава прописују надлежност локалне самоуправе, између осталог, и у области животне средине. За основну класификацију субјеката система заштите животне средине треба узети ону која је дата у одговарајућим прописима у области животне средине. Према одредбама Закона о заштити животне средине ("Службени гласник Републике Србије", бр. 135/04, 36/09, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/11- одлука УС и 14/16), субјекти система заштите животне средине су:

- 1) Република;
- 2) аутономна покрајина;
- 3) општина, односно град (јединица локалне самоуправе - ЈЛС);
- 4) предузећа, друга домаћа и страна правна лица и предузетници који у обављању привредне и друге делатности користе природне вредности, угрожавају или загађују животну средину (правна и физичка лица);
- 5) научне и стручне организације и друге јавне службе и
- 6) грађанин, групе грађана, њихова удружења, професионалне или друге организације.

У члану 3. тачка 29. кроз дефиницију појма "надлежни орган", дефинише се да за потребе овог закона тај појам обухвата: "орган одговоран за спровођење обавеза

у оквиру овлашћења утврђених овим законом, и то: министарство надлежно за послове животне средине, покрајински орган надлежан за послове животне средине и надлежни орган јединице локалне самоуправе". Законом о заштити животне средине утврђена је обавеза јединице локалне самоуправе да донесе програм заштите животне средине на својој територији, као и локалне акционе и санационе планове, у складу са Националним програмом заштите животне средине („Службени гласник РС”, број 12/10) и својим интересима и специфичностима. Устав Републике Србије утврђује да су "јединице локалне самоуправе надлежне у питањима која се, на сврсисходан начин, могу остваривати унутар јединице локалне самоуправе" (члан 177.), а која су питања од локалног значаја одређује се законом. Надлежност јединице локалне самоуправе у области животне средине дефинисана је чланом 190. Устава Републике Србије, којим је прописано да општина, преко својих органа, у складу са законом, обавља различите послове, између осталог, стара се о заштити животне средине. Поред Устава, надлежности јединица локалне самоуправе дефинисане су и другим прописима, од којих су најзначајнији Закон о локалној самоуправи ("Службени гласник Републике Србије", бр. 129/07, 83/14 - др. закон и 101/16 др. закон), Закон о комуналним делатностима ("Службени гласник Републике Србије", број 88/11 и 104/16) и прописи из области животне средине. У делу Закона о локалној самоуправи, којим се регулише надлежност јединица локалне самоуправе, предвиђено је да се оне, преко својих органа, а у складу са Уставом и законом, између осталог старају и о заштити животне средине, да доносе програме коришћења и заштите природних вредности и програме заштите животне средине, односно локалне акционе и санационе планове, у складу са стратешким документима и својим интересима и специфичностима, и утврђују посебну накнаду за заштиту и унапређење животне средине. Једна од кључних надлежности јединица локалне самоуправе, која је у индиректној вези са заштитом животне средине, јесте да оне, преко својих органа, у складу са Уставом и законом, уређују и обезбеђују обављање и развој комуналних делатности (пречишћавање и дистрибуција воде, пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода, одржавање чистоће у градовима и насељима, одржавање депонија, уређивање, одржавање и коришћење паркова и других зелених површина), као и организационе, материјалне и друге услове за њихово обављање. Република Србија и аутономна покрајина могу законом, односно одлуком аутономне покрајине, поверити поједина питања из своје надлежности, између осталог и питања из области заштите животне средине, јединицама локалне самоуправе, а јединице локалне самоуправе су дужне и одговорне да извршавају ове послове као поверене, и то квалитетно и ефикасно. У тим случајевима, Република, односно аутономна покрајина, обезбеђују средства за извршење поверених послова, а органи Републике врше надзор над законитошћу

рада и аката органа јединица локалне самоуправе. Као поверене, јединица локалне самоуправе обавља и послове инспекцијског надзора у области заштите животне средине. Законом о комуналним делатностима дефинисано је да су комуналне делатности:

- 1) снабдевање водом за пиће;
- 2) пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода;
- 3) производња и дистрибуција топлотне енергије;
- 4) управљање комуналним отпадом;
- 5) градски и приградски превоз путника;
- 6) управљање гробљима и погребне услуге;
- 7) управљање јавним паркиралиштима;
- 8) обезбеђивање јавног осветљења;
- 9) управљање пијацама;
- 10) одржавање улица и путева;
- 11) одржавање чистоће на површинама јавне намене;
- 12) одржавање јавних зелених површина;
- 13) димничарске услуге;
- 14) делатност зоохигијене (члан 2).

Ради коришћења, чувања и одржавања средстава за обављање комуналних делатности, одржавања чистоће и заштите животне средине, јединица локалне самоуправе може да пропише опште услове одржавања комуналног реда и мере за њихово спровођење (члан 4. став 4). Изузетно, Влада Републике Србије може одлучити да на подручјима која су законом стављена под посебну заштиту, на туристичком простору и другим подручјима од посебног значаја, управљач обезбеђује обављање комуналне делатности. Влада прописује услове обављања комуналне делатности на овим подручјима, ради одрживог коришћења и управљања природним ресурсима, као и спречавања, отклањања и смањења негативних утицаја по животну средину. Према одредбама члана 6. Закона, јединица локалне самоуправе је дужна да се у поступку поверавања обављања комуналних делатности руководи начелима 7 конкуренције, економичности, ефикасности и заштите животне средине. Законом о локалној самоуправи се утврђују послови из надлежности градова и општина, али те надлежности нису регулисане овим законима већ "секторским" законима, а једна од таквих области, у којој се прописују надлежности локалне самоуправе, јесте и област животне средине. Општа и једна од најзначајнијих карактеристика прописа у области животне средине усвојених у Републици Србији у последњих неколико година, а који су, између осталог, донети у циљу усаглашавања са релевантним прописима Европске Уније, јесте да садрже одредбе које се односе на надлежности локалне самоуправе. Сматра се да је овај процес започет доношењем четири системска закона у области животне средине из 2004. године, а настављен доношењем сета

закона из 2009. године. Додатно, јединице локалне самоуправе имају значајне надлежности и према Закону о водама ("Службени гласник Републике Србије", бр. 30/10, 93/12 и 101/16). Свакако најзначајнији "секторски" пропис јесте Закон о заштити животне средине, чије се одредбе у једном делу односе на јединице локалне самоуправе. Неке од тих одредаба имају општи карактер и односе се на јединице локалне самоуправе, док се једним бројем одредаба експлицитно прописују овлашћења и обавезе јединице локалне самоуправе. Према одредбама члана 5. овог закона, у остваривању система заштите животне средине и јединица локалне самоуправе, поред осталих субјеката, одговорна је за сваку активност којом се мењају или се могу променити стање и услови у животној средини, односно за непредузимање мера заштите животне средине, у складу са законом. Обавеза јединице локалне самоуправе јесте да обезбеђује интеграцију заштите и унапређивања животне средине у све секторске политике спровођењем међусобно усаглашених планова и програма и применом прописа кроз систем дозвола, техничких и других стандарда и норматива, финансирањем, подстицајним и другим мерама заштите животне средине (члан 9. тачка 1). На основу члана 109. Закона о заштити животне средине, јединици локалне самоуправе поверени су, између осталог, и послови вршења инспекцијског надзора над извршавањем послова поверених овим законом и прописима донетим на основу њега. Јединица локалне самоуправе доноси програм заштите животне средине на својој територији, односно локалне акционе и санационе планове, у складу са Националним програмом и плановима и својим интересима и специфичностима (члан 68). У складу са програмима мониторинга, које на основу посебних закона доноси Влада, јединица локалне самоуправе доноси програме мониторинга на својој територији и обезбеђује финансијска средства за обављање мониторинга (члан 69), а надлежни орган јединице локалне самоуправе води Локални регистар извора загађивања животне средине (члан 75. став 3). Надлежни орган јединице локалне самоуправе дужан је да, на прописан начин, Агенцији за заштиту животне средине, која води информациони систем заштите животне средине и израђује извештај о стању животне средине у Републици, доставља податке из мониторинга и податке за израду извештаја који Влада једанпут годишње подноси Народној скупштини. Јединица локалне самоуправе има и обавезу да редовно, благовремено, потпуно и објективно обавештава јавност о стању животне средине, односно о појавама које се прате у оквиру мониторинга нивоа загађујућих материја и њихове емисије, као и о мерама упозорења или развоју загађења који могу представљати опасност за живот и здравље људи (члан 78), да по захтеву доставља информације које се односе на заштиту животне средине (члан 79) и да, у складу са законима који регулишу посебне области заштите животне средине, обезбеди учешће јавности у одлучивању (члан 80). Јединица локалне самоуправе, у оквиру својих овлашћења

и у складу са законом, има обавезу да обезбеди финансирање и остваривање циљева заштите животне средине (члан 83). Законом о заштити животне средине дефинисани су и економски инструменти за 8 финансирање заштите животне средине: 1) накнада за коришћење природних вредности коју плаћа корисник природне вредности, а која се утврђује и расподељује између Републике, покрајине и јединице локалне самоуправе, у складу са посебним законима; 2) накнада за загађивање животне средине коју плаћа загађивач, а Влада ближе одређује врсту загађивања, критеријуме за обрачун накнаде и обвезнике, као и висину и начин обрачуна и плаћања накнаде. Средства прикупљена од ове накнаде у висини од 60% приход су буџета Републике, а 40% је приход буџета јединице локалне самоуправе; 3) накнада за загађивање животне средине у подручјима од посебног интереса која утврђује Влада и прописује висину и начин плаћања накнаде. Средства прикупљена од ове накнаде у висини од 80% приход су буџета Републике, а 20% је приход буџета јединице локалне самоуправе; 4) накнада за заштиту и унапређивање животне средине коју прописује јединица локалне самоуправе на основу критеријума које прописује Влада и по прибављеном мишљењу министарства надлежног за послове заштите животне средине. Средства за заштиту животне средине могу се обезбедити и из донација, кредита, међународне помоћи, страних улагања, инструмената, програма и фондова Европске Уније, Уједињених Нација и других међународних организација. Јединице локалне самоуправе су у обавези да отворе буџетски фонд за заштиту животне средине у складу са законом којим се уређује буџетски систем (члан 100), а приходи буџетског фонда су средства остварена од накнада за загађивање животне средине, накнада за загађивање животне средине у подручјима од посебног интереса и накнада за заштиту и унапређивање животне средине. Средства буџетског фонда користе се наменски, за финансирање програма заштите животне средине, односно акционих и санационих планова, а на основу програма коришћења средстава буџетског фонда за заштиту животне средине који, по прибављеној сагласности министарства надлежног за послове заштите животне средине, доноси надлежни орган јединице локалне самоуправе. Из одредаба претходно наведених закона, као и бројних других закона који уређују поједине области животне средине, као што су Закон о процени утицаја на животну средину ("Службени гласник Републике Србије", бр.135/04 и 36/09), Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину ("Службени гласник Републике Србије", бр. 135/04 и 88/10), Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине ("Службени гласник Републике Србије", број 135/04 и 25/15), Закон о заштити ваздуха ("Службени гласник Републике Србије", бр. 36/09 и 10/13), Закон о заштити од буке у животној средини ("Службени гласник Републике Србије", бр. 36/09 и 88/10), Закон о управљању отпадом ("Службени гласник Републике Србије", бр. 36/09, 88/10 и 14/16), Закон о хемикалијама

("Службени гласник Републике Србије", бр. 36/09, 88/10, 92/11, 93/12 и 25/15), Закон о заштити природе ("Службени гласник Републике Србије", бр. 36/09, 88/10, 91/10 – испр. и 14/16), недвосмислено се може утврдити да су обавезе и одговорности јединица локалне самоуправе за заштиту животне средине бројне и значајне. Да би се ове обавезе испуниле, неопходно је изградити институционалне, техничке, финансијске и кадровске капацитете у јединицама локалне самоуправе. Програм заштите животне средине јединица локалне самоуправе представља основ за препознавање постојећих проблема у заштити животне средине, изградњу неопходних капацитета за решавање тих проблема и, самим тим, стварање услова за испуњавање прописаних обавеза.

Јавна предузећа и установе

Објекти управе, администрације и друштвено-политичких организација су концентрисани у градском подручју, и то су Скупштина Општине, Суд, СУП, пошта и царина "Рибарци". Од пословно-финансијских садржаја у граду постоје банке. У 6 сеоских насеља постоје месне канцеларије, док у 3 постоје поште. У насељу Босилеград у току је изградња затворене спортске дворане. У оквиру спортског центра постоје терени за кошарку, одбојку, мали и велики фудбал. При основној школи и гимназији у Босилеграду постоје отворени спортски терени, а при основној школи и фискултурна сала. На подручју сеоских насеља спортски садржаји не задовољавају потребе корисника. У 3 села постоје фискултурне сале, од чега су 2 у лошем стању. У Рајчиловцима и још 4 сеоска насеља постоје терени за различите спортове.

Културне манифестације се организују у Центру за културу у Босилеграду, као и у домовима културе у оквиру задружних домова у 7 сеоских насеља и приградском насељу Рајчиловци. У Центру за културу у Босилеграду постоје биоскоп и библиотека. Библиотеке се налазе и при осмогодишњим основним школама у селима Бистар, Горња Љубата и Горња Лисина, а у Доњој Љубати при дому културе.

Социјалну заштиту становништво остварује преко Центра за социјални рад који послује као самостална установа, али нема своје просторије. Центар опскрбљује укупно 575 корисника кроз различите видове помоћи.

У општини постоји једна црква у граду и 30 верских објеката на подручју 25 села.

У општини постоје три јавна предузећа:

- "ЈП грађевинско земљиште и путеви Босилеград"

- ЈП "Услуга" Босилеград
- ЈП "Ветеринарна амбуланта" Босилеград

Основне делатности ЈП "Грађевинско земљиште и путеви" Босилеград су:

- старање и одржавање локалних и некатегорисаних путева и
- уређење јавних површина и грађевинског земљишта.

У саставу ЈП "Грађевинско земљиште и путеви" налази се и:

- погребна служба;
- представништво mt:s;
- стамбена изградња;
- млечно зелена пијаца и
- пројектни биро.

Основне надлежности и активности ЈП "Услуга" Босилеград су:

- производња и дистрибуција воде;
- одвођење отпадних вода;
- чишћење јавних површина и зеленила;
- сакупљање, одвоз и депоновање смећа и
- израда водовода, канализације и локалних путева.

Основне надлежности и активности ЈП "Ветеринарска амбуланта" Босилеград:

- спроводи програм мера здравствене заштите животиња по уговору о сарадњи закљученим између амбуланта и Министарства пољопривреде – управе за ветерину;
- лечи оболеле животиње;
- врши промет ветеринарских лекова;
- врши вештачко осемењивање крва;
- обавља и друге послове које су јој законом или на други начин поверене.

Демографија

Према попису из 2011. године на подручју Просторног плана општине Босилеград живи 7979 становника. У градском насељу Босилеград живи 2530 становника (31.7% становништва), а у осталим насељима 5449 становника (68,3% становништва).

Мрежу насеља Општине Босилеград чини 37 насеља, од тога 1 градско, 1 мешовито (приградско) и 35 руралних. Насеља су катастарски организована у 38

катастарских општина, са 37 месних заједница и 7 месних канцеларија (Босилеград, Горња Лисина, Горња Љубата, Назарица, Бранковци, Доња Љубата и Доње Тламино).

Брдско-планинско подручје обухвата 90% укупне територије општине а на њему живи 52,85% укупног становништва. Насеља су претежно мала, разбијена на бројне засеоке или линеарно развучена дуж путева, са малим учешћем инфра и супраструктуре.

Општину Босилеград карактерише изразито демографско пражњење. Становништво је у периоду 1948.-2011. године спало са 18816 на 7979 становника, па стопа негативног демографског раста износи 57,6%.

Сеоска насеља у целини имају велики демографски пад. Једино приградско насеље Рајчиловци има позитиван раст становништва. Просечна густина насељености за општину Босилеград 2011. године износи 14 ст/км². Вредност природног прирастаја за 2008. годину -12,3%. Просечна старост износи 43,68 година.

Већинско становништво општине чине Бугари са 70,86% заступљености, потом следе Срби (13,17%), а у мањем проценту су заступљени Македонци, Црногорци и Власи.

Од активног становништва које обавља занимање (3451), највећи проценат се бави пољопривредом, ловом и шумарством 36,92%. Потом следе запослени у секундарном сектору: прерађивачкој индустрији 23,47%, грађевинарству 8,37%, рударству 1,1% и производњи и снабдевању електричном енергијом, гасом и водом 1,01%. У терцијарном сектору запослено је 26,6%. Учешће пољопривредног у укупном становништву континуирано се смањивало: са 76% у 1971. години, на 19,18% у 2002. години.

На овом месту треба напоменути да се општина Босилеград у демографском смислу сучељава са проблемима који су карактеристични за целу југоисточну и источну Србији, а то је депопулација. Обзиром на то да је ЛЕАП стратешки документ приликом израде планова треба имати у виду да популациони трендови у региону не иду у прилог развојним плановима региона. Тренд депопулације треба имати у виду и приликом израде пројеката који су везани за заштиту животне средине, нарочито на дугорочном плану.

Детаљнији демографски параметри су представљени у Прилогу 2, и званични су подаци који су достављени Републичком заводу за статистику у 2018. години.

Образовање

Град Босилеград има једну предшколску установу. Припремни предшколски програм изводи се још у 13 школа у сеоским насељима. На територији општине постоји једна основна школа коју похађа укупно 619 ђака. У матичној школи има

408 ученика, док у 21 селу постоје подручна-истурена одељења које похађа 211 ученика. У овим селима се одвија настава од I до IV разреда, изузев села Доња Љубата, Горња Љубата, Бистар и Горња Лисина где се налазе истурена одељења осмогодишње школе. Гимназију у Босилеграду похађа 219 средњошколаца У Босилеграду постоји интернат за смештај ученика средњих школа. У насељима Доња Љубата и Бистар постоје школски интернати у склопу осморазредних основних школа.

Образовна структура становништва је веома неповољна: 10,87% становништва старијег од 15 година је без икакве школске спреме, 4,99% има завршена прва три разреда основне школе, док је 19,58% становништва завршило 4.-7. разред основне школе. Комплетно завршено основно образовање има 27,95% становништва, а средњу школу је завршило њих 24,95%. Најмањи је удео становника са вишим (3,71%) и високим образовањем (3,40%). Неписмено становништво учествује са 7,96% у становништву старијем од 10 година.

Индустрија

На подручју општине Босилеград најзаступљенији индустријски производи су: чарапе и веш, намештај у мањим колочинама, еуропалета и други полупроизводи од дрвета, техничка грађа, огревно дрво, конфекција.

Тренутно су активна индустријска предузећа у гранама дрвне, текстилне, прехранбене производње. Носиоци дрвне индустријске гране су предузећа ДОО "Инак" и ДОО "Бела бреза" која се баве примарном прерадом дрвета и предузеће "Храст" које се бави производњом намештаја као финалног производа. Носиоци текстилне индустрије су предузећа ПС „Кобос“ производња конфекције и одевних предмета, СТПР „Анитекс“ производња чарапа и СТПР „Нагард“ производња доњег веша. Прехрамбена индустрија директно је везана за пољопривреду, која је снабдева основним сировинама. Носилац ове индустријске гране су предузеће ДОО „Ибер“ које је произвођач хлеба и белог пецива, хладњача „Ана“ у Рајчиловцу где се врши прерада и паковање и складиштење воћа и пољопривредних производа. На подручју општине Босилеград постоји и 5 стугара. Заступљена је производња ратарских производа, индустријског биља, сточног крмног биља, производња воћа и тов јунади. У склопу прерађивачке делатности врши се прерада и конзервирање воћа, поврћа и меса. Мањи капацитети производног занатства су усмерени на локално тржиште.

Пољопривреда

Коришћена пољопривредна површина (коју обухватају привредна друштва, задруге и породична газдинства) у 2010. години износила је 35631 ха, што је 62,3% укупне територије општине. Од тога оранице и баште обухватају 12123 ха, што је 34,6% укупне пољопривредне површине. Ливаде са 8101 ха (22,7%) и пашњаци 13294 ха (37,3%), а за њима следе: воћњаци са 998,1 ха (2,8%), крмно биље са 1332 ха (3,8%), повртно биље са 1264 ха (3,6%), жито са 989 ха (2,8%) и виногради са 9 ха (око 0,02%).

Евидентан је сточарски карактер подручја јер је 60,05% пољопривредног земљишта под ливадама и пашњацима. Пољопривредне површине у вишим брдским пределима постепено се претварају у пашњаке, што је омогућило јачи сточни фонд.

Савремене агротехничке мере се слабо примењују, те је пољопривредна производња екстензивна а принос житарица низак. Према вертикалној разуђености, подручје се дели на мањи претпланински део (до 800 мнв.) и већинско планинско подручје (преко 800 мнв.), који се веома разликују по карактеристикама.

Рељеф

Топографски, највећи део општине карактерише брдско-планинско подручје, које се одликује зарављеним врховима и висоравнима, као и стрмим стеновитим странама које су усекле реке на овом подручју. На читавом подручју доминирају нагиби терена преко 25%. Већи просторни обухвати са нагибом испод 15% заступљени су на дну Босилеградске котлине и мањим проширењима поменутих речних долина. Експозиција рељефа, односно оријентација нагиба је веома разноврсна. У погледу висинских зона доминирају терени са надморском висином већом од 800 m, што потенцира планински карактер општине.

Клима

Како се преко 90% територије налази изнад 700 m надморске висине, клима је претежно планинска. Овде се одвија сучељавање двеју климатских зона, медитеранске са Егејског, Црног и Средоземног мора и Еуро-Сибирске са Сибира и Карпата. Постојање континенталне климе потврђују велике летње суше, али и

дуге, хладне и врло снежне зиме, са јаким ветровима и оштрим мразевима. Средња облачност износи између 55% и 60%, с тим што је највећа зими (70%) а најмања лети (20%). Средња максимална температура ваздуха износи 27,1°C у летњим месецима, док је средња минимална температура -2,0°C у току зиме. Средња годишња висина падавина на овом подручју износи 626,7 mm. Највећа количина падавина је у новембру, а најмања у августу. У зимском периоду падавине су у виду снега. Највећа релативна влажност ваздуха је у лето (344,9%), нешто мања у пролећном и јесењем периоду, а најмања зими (27,7%). Ветар дува највише из правца североистока током свих дванаест месеци у години (јачина од 2,2 бофора). Мању учесталост имају ветрови који дувају из правца југоистока, затим са југа и северозапада, а најмању ветрови из југоисточног и јужног правца.

Геологија

Основну геолошку грађу општине чине старе стене прекамбријског периода, као што су гнајсеви, микашисти и дијабаз-филитоидна формација старог палеозоика. Нерасчлањени неогени језерски седименти јављају се само око Босилеграда, док у јужном делу општине има неколико андезитских излива. Геолошку подлогу чине јако распаднуте, убрале и поломљене стене, слабо водопрпусне. За површинску зону распадања карактеристична је подложност ерозији и клижењу.

Хидрогеологија

Детаљна хидрогеолошка истраживања нису спроведена на овом подручју посебно. Расположиви подаци указују да постоји одређена количина извора слабоминералне воде која би могла да буду искоришћена за експлоатацију у производњи питке воде. Са аспекта степена угрожености подземних вода, највиши степен угрожености који се јавља је висок.

Карте угрожености подземних вода од загађења показују мање или више субјективно виђење способност потповршинског окружења да заштити подземну воду, пре свега њен квалитета. Субјективност се огледа у томе што се мора одговорити на захтеве и услове које је поставио корисник карте. Основна сврха израде карте угрожености подземних вода је класификација и издвајање подручја са различитим степеном угрожености подземних вода од загађења. Издвојена подручја, односно класе угрожености приказују се различитим бојама симболизујући различите степене угрожености.

Карта угрожености подземних вода Србије рађена је по „компилационој“ методи названој ИЗДАН а по основним параметрима које карта садржи и то: инклинација (нагиб терена) – инфилтрација, земљиште односно педолошки слој – горњи покривач, дебљина повлатног слоја – геолошка средина која се налази изнад водоносног слоја, аквифер – хидрогеолошке карактеристике терена, ниво подземне воде – односно дубина до нивоа подземне воде од површине терена. Број параметара коришћених за потребу израде карте угрожености Србије дефинисан је кроз оптимизацију и сагледавање, и садржи пет елемената. Подлоге-елементи коришћени у изради карте угрожености подземних вода Србије а који се садрже у акрониму речи **ИЗДАН** су:

Фактор **И** -утицај нагиба терена на инфилтрацију

Фактор **З** -утицај врсте земљишта и вегетационог покривача на угроженост подземних вода

Фактор **Д** -односи се на дебљину повлатног слоја

Фактор **А** -односи се на аквифер односно геолошке тј. хидрогеолошке карактеристике терена

Фактор **Н** -односи се на ниво подземне воде тј. на дубину до нивоа подземне воде

Угроженост подземних вода	Индекс угрожености
Веома низак степен угрожености	< 30
Низак степен угрожености	31 до 40
Средњи степен угрожености	41 до 55
Средње висок степен угрожености	55 до 70
Висок степен угрожености	71 до 80
Веома висок степен угрожености	> 81

Хидрологија

На територији општине постоје четири сливна подручја: сливови Тламинске реке, Драговиштице, Љубатске реке и Божичке реке. На саставу Божичке и Лисинске реке изграђено је вештачко акумулационо језеро Лисина. Сви водотокови на територији општине су усмерени ка Струми и Егејском мору, изузев Божичке и Лисинске реке и дела слива Љубатске реке, који се преко Лисинског језера усмеравају ка Власинском хидроакумулационом систему. Подручје је богато и подземним врло slabим минералним водама.

Педологија

На планском подручју развило се више типова земљишта: гајњаче, подзоли, планинска црница и наслаге рецентних алувијалних наноса у нижим деловима поред реке. Према бонитетским класама, земљиште I-IV категорије (алувијални наноси) налази се у североисточном делу општине, у Босилеградској котлини и обухватају свега 17,45 ha што указује да је пољопривредни потенцијал слаб. Земљиште V-VIII категорије чини већину површине босилеградске општине (54337,13 ha) и на њему се у највећој мери узгаја кабаста сточна храна. Земљиште VIII класе је типично брдско, делимично се користи за производњу кромпира и овса, док већи део прелази у пашњаке или се пошумљава.

На свим теренима до 800 мнв постоје повољни услови за комерцијалну производњу воћа. Квалитетне катастарске класе земљишта под шумама су углавном заступљене на читавој територији општине Босилеград. Већина земљишта слабијег квалитета које су се у катастарској евиденцији водиле као њиве прешле су временом у вештачке ливаде, ради обезбеђења крмне базе за развој и унапређење сточног фонда.

Заштићена природна добра

Природна добра и предели. Општину карактерише брдско-планински предео, са значајним флористичко-вегетацијским и фаунистичким вредностима, са изузетном лепотом пејзажа и са пашњацима богатим лековитим биљем. На подручју плана налазе се три заштићена природна добра, специјални резерват природе „Јарешник“, споменик природе „Црни бор у Петковској махали“, и споменик природе “Црни бор у Црноштици“.

Заштита за подручја у оквиру којих ће се, у целости или на већем делу њихове површине, установити заштићена природна добра различите врсте (паркови природе, предели, резервати природе), категорије и режима заштите, је покренута од стране надлежног Завода. Међу њима се налазе три просторне целине чији један део припада и општини Босилеград. То су:

- Подручје планине Варденик, укључујући клисуру и слив реке Масурице, планинско било Валози и извориште Лисинске реке, простор значајних флористичко-вегетацијских и фаунистичких вредности, са изузетном динамиком и лепотом пејзажа, посебно значајан за очување квалитета површинских и подземних вода, на територији општина Сурдулица и Босилеград, оквирне површине 13500 ha;

- Подручје планине Бесна кобила са изузетним флористичким и фаунистичким богатством пространих планинских пашњака и живописним предеоним ликом, климатским и геоморфолошким погодностима за скијашку рекреацију, на територији општина Врање, Босилеград и Трговиште, оквирне површине 5000 ha;
- Подручја планине Дукат, са врховима Црноок и Големи врх који се истичу купастим изгледом и морфолошком индивидуалношћу, популацијом кримског бора и богатим флористичким саставом и орнитофауном пространих планинских пашњака, на територији општина Босилеград и Трговиште, оквирне површине 6000 ha.

Потенцијал за стављање под заштиту има и локалитет Рудина планина. Рудина планина (1240 м), представља природну границу са Републиком Бугарском, налази се на 5 км источно од Босилеграда. Грађена је од мезозојских кречњака, типа доломитисаних мермера и силиката гранит-гнајсева. Захваљујући томе овде су се развила посебна земљишта типа планинских црница на кречњацима и смеђих шумских земљишта на силикатима. Присутне су бројне ендемичне биљне заједнице: *Carici-Festucetum stojanovii*, *Fritillario-Seslerietum rigidae*, *Edraiantho-Anthylletum aureae*, *Astragalo-Silenetum supinae*, *Agrosti-Genistetum carinalis* и др.

На Рудина планини досадашњим истраживањима је евидентирано преко 700 биљних врста од чега је 20 ендемита и субендемита, а многе од њих су први пут описане за Флору Србије, и то: *Genista carinalis*, *Agrostis bisanthyna*, *Trifolium affine*, *Arabis recta*, *Silene subintegra*, *Silene supina*, *Anthyllis aurea*, *Fritillaria tenella*, *Edraianthus serbicus*, *Crocus adamii*, *Stachys scardica*, *Stachys plumosa*, *Hechrysum plicatum*, *Allium poezoscianum* и др.

Најзначајније заштићено природно добро је строги резерват природе "Јарешник". Строги резерват природе проглашен је 1961. године, са укупном површином од 3 ха. Јарешник се налази на Дукат планини, 14 км јужно од Босилеграда. Локалитет је добио име по селу Јарешнику које се налази на супротној страни долине од борове шуме (*Stoehilio-Pinetum pallasianae* Greb.), због које је овај природни резерват проглашен заштићеним. Шума црног бора (*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Arn.) Hay), је једина у читавом Крајишту, како наводи Захаријев (1918.) у то време бројала је око 2500 стабала. Пре Захаријева о њој је писао и Тошев (1902.). Сама шумска сатојина је на надморској висини од 1275 до 1350 м, а експонирана је југозападно. На Дукат планини постајала су појединачна стабла црног бора у околини села Црноштица. Ова подврста црног бора је забележена још на Сувој планини, Влашкој планини, Ртњу, Ресави и у околници Злота. Мозаичне састојине, овог ендемореликта у југоисточној Србији су доказ да је ова шума била, у прошлости, широко распрострањена у Источној Србији све до

Кучајских планина и Бељанице. У планинским пределима око Егејског мора и северније, на југу Македоније и југу Србије забележени су реликтни остаци црног бора, од којих је највећа површина у околини Јарешника. У тој састојини забележене су следеће врсте (Панђеловић, Стаменковић, 1990.): *Silene nemoralis* W. K.- пуцавац, *Ephorbia amygdaloides* L.- бадемаста млечика, *Veronica chamaedrys* L.- разгон, *Viola canina* L.- пасја љубичица, *Campanula persicifolia* L.- звончић, *Campanula sparsa* Friv.- ситноцветни звончић, *Phleum montanum* C. Koch- планински репак, *Trifolium alpestre* L.- алпска детелина, *Digitalis viridiflora* Lindl.- зеленоцветни напрстак, *Aremonia agrimonoides* (L.) D.C.- павловац, *Verbascum shaixii* Vill.- дивизма, *Helleborus odorus* W.K.- кукурек, *Vaccinium myrthillus* L.- боровница и *Rosa vosagiaca* Desp.- дивља ружа.

Старалац овог природног добра је општина Босилеград, која тренутно не извршава своје обавезе према Закону о заштити природе, објекат није обележен. Уништавање ове шуме отпочело је још у периоду кад је ова област била у саставу Бугарске, јер је држава поделила борова стабла становницима Јарешника, када је и почела масовна сеча борова. На том локалитету пањеве борова широке до 1 м помиње Рајевски (1950.) на основу чега је извео закључак да су посечени борови старости око 150 година. Он још износи податак да је ова врста нађена и у клисури Полом близу Злотске пећине од стране Матвејева. Ову шуму помиње и Адамовић (1909).

Флора и фауна

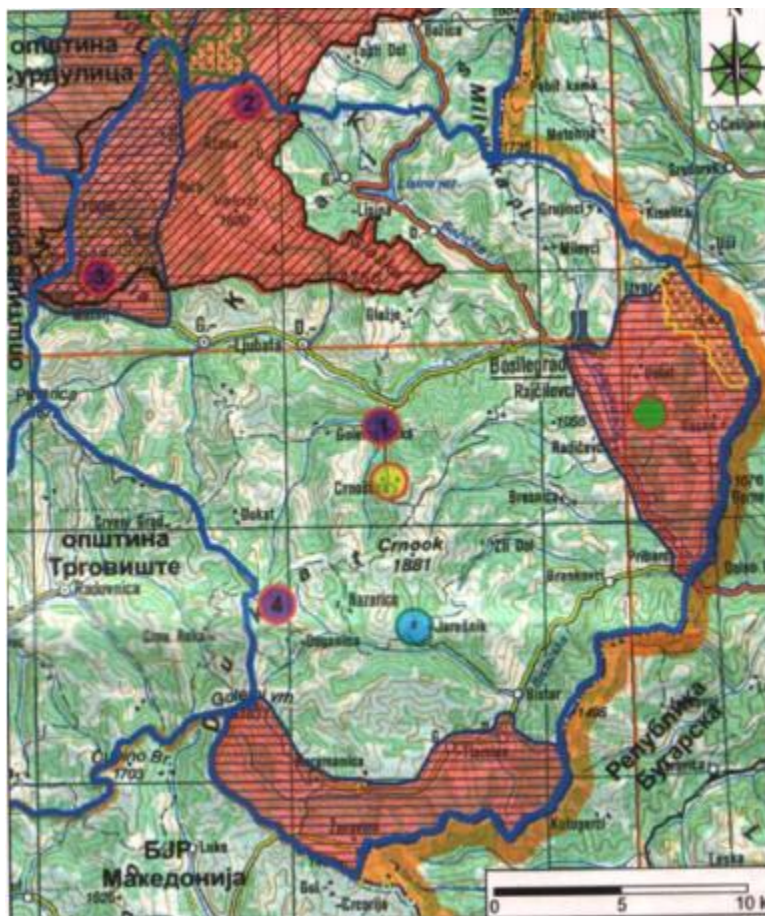
На подручју општине Босилеград могу се издвојити следеће заједнице-екосистеми: алувијално-хидрофилни екосистем; екосистем ксеротермофилних сладуново-церових и других типова шума (типична шума сладуна и цера на смеђим лесивираним земљиштима, шуме сладуна и цера на киселим смеђим земљиштима на метаморфним стенама и шума сладуна и цера са грабићем) и екосистем букове шуме на различитим киселим смеђим земљиштима.

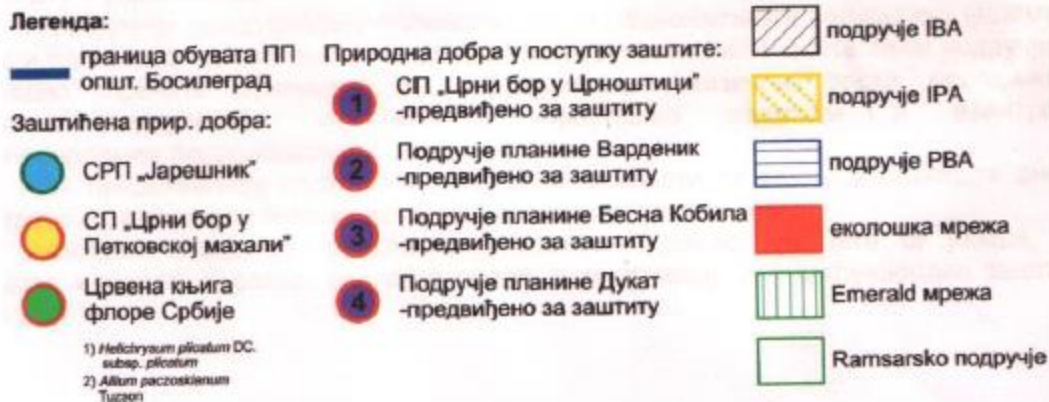
Општина Босилеград располаже веома значајним шумским фондом. На подручју општине има укупно 20497,47 ха шума и шумског земљишта, што чини 35,94% укупне територије. Државне шуме на територији општине припадају Јужноморавском шумском подручју, односно обухваћене су газдинским јединицама Босилеград и Драговиштица, којом управља Шумска управа Босилеград а у саставу је Шумског Газдинства „Врање“.

Високопланинска и планинска област Србије, којој припада и највећи део територије општине Босилеград, представља један од 6 центара европског и један од 158 центара светског *биодиверзитета*. Подручја за која ће бити дефинисани

статус, просторни обухват и режими заштите на територији општине Босилеград су Бесна Кобила, Варденик и Дукат.

На предметном простору налазе се: подручја од изузетног националног и међународног значаја с аспекта заштите птица (IBA-Important Bird Areas), мрежа заштићених природних подручја NATURA 2000, Емералд мрежа, прелиминарна IPA-подручја (Important Plant Areas) –од посебног значаја за биљке, РВА-подручја (Prime Butterfly Areas in Serbia)–одабрана подручја за дневне лептире, као и Рамсарска подручја –међународно значајна влажна станишта, еквивалентног приоритета за заштиту и управљање. На територији плана, Рудина планина, налази се биљна врста (*Allium raczokianum* L.), која није заштићена законом, али је уврштена у Црвену књигу флоре Србије. На истој планини налази се и (*Helichrysum plicatum* DC.subsp. *plicatum*), врста која је такође уврштена у Црвену књигу флоре Србије, али се налази и на списку строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива. Припадност реке Драговиштице и Бистарске реке егејском сливу од великог је значаја у биодиверзитету водених организама.

Досадашња истраживања флоре и фауне су била базирана на раду Милосављевић, В., Цветковић, С. и Ранђеловић, Н. који су се бавили фитоценлошким прегледима и проценом вегетације у сливовима река у Крајишту и дошли су до следњих резултата:

Флора и вегетација слива реке Бистрица у Крајишту

Бистрица извире у облику два врела. Јужно врело налази се испод Биљин планине и Белих вода и оно гради Голему реку. Северно врело извире испод Белих вода (Дукат планина) и од њега полази Беловодски поток, који касније прераста у Јарешничку реку. Она се на нивоу Белута спаја са Големом реком и граде Бистарску реку или Бистрицу која се код граничног прелаза Рибарци улива у Драговиштицу. Леву обалу слива Бистрице граде Граничне планине и Биљин, а северни ревер чини Дукат планина (Доганичка и Црноок).

Основну геолошку масу долине Бистрице чине гнајсеви на северном ревиру, микашисти на Белим водама и андезити на јужном ревиру. На овој геолошкој подлози настали су следећи типови земљишта: црвенкасто-рудно, смеђе шумско и планинске црнице. Поред њих јављају се мочварна, хигрофилно-глејна и органогено-мочварна тресетишта. Клима ове планинске области је умерено-континентална са приметним утицајима субмедитеранске и степске варијанте. Досадашњим истраживањима флоре ове области забележено је 519 биљних таксона, сврстаних у 260 родова и 70 фамилија.

Ендемичне биљке у сливу Бистрице су: *Dianthus cruentus*, *D. pinifolius*, *D. noeanus*, *Silene sendtneri*, *S. asterias*, *Minuartia bulgarica*, *Armeria rumelica*, *Digitalis viridiflora*, *Stachys plumosa*, *Thymus jankae*, *Asperula apiculata*, *Cephalaria flava*, *Scabiosa fumarioides*, *Cirsium appendiculatum*, *Cyanus tuberosus*, *Crocus veluchensis*, *Festuca valida*, *Trifolium dalmaticum*, *T. trichopterum*, *T. velenovskyi*, *Pastinaca hirsuta*, *Viola aetolica* (?), *Linum capitatum*, *Geum rhodopeum*.

Анализом биљних заједница утврђено је присуство 40 асоцијација: *Trifolio-Geetum rhodopaei*, *Polystachio-Ranunculetum serbicae*, *Eriophoro-Caricetum flavae*, *Diantho-Armerietum rumelicae*, *Hyperico-Trifolietum trichopteri*, *Poo concinae-Plantaginetum*

carinatae, *Lino-Nardetum strictae*, *Genisto-Chamaecytisetum polytrichi*, *Vaccinio-Pinetum palasianaе* и др.

Овај тип вегетације условно назван је родопски јер обраста Родопске планине и карактерише се истим ендемичним врстама и фитоценозама.

Флора и вегетација слива Божичке реке у Крајишту

Слив Божичке реке састоји се од истоимене реке чији се извори налазе испод врха Крвави камик (1738), Плоча (1705), Оштрика (1671) и Бандера (1136) на левој обали, и Топлодолске реке чији се извори налазе испод Топлодолске планине и Варденика, и Лисинске реке чији се извори налазе испод Топлодолске реке, Варденика и Глошке планине. Она се са Љубатском реком састаје код Босилеграда и са њом гради Драговиштицу. Геолошку подлогу слива граде микашисти, гранит-гнајсеви и дијабаз-филитоидна формација, а у речним долинама конгломерати шљунка, песка и глине. Најважнији и најраспрострањенији типови земљишта су: планинске црнице, смеђа шумска земљишта са појавом мочварних и трестних крај речних токова. Клима долине реке Божице је континенталнија у односу на слив Бистрице, што се примећује анализом флоре и вегетације. Досадашњим истраживањима флоре ове области забележено је 535 биљних таксона. Посебно су интересантне следеће врсте: *Melampyrum scardicum*, *Achillea ligulata*, *Knautia magnifica*, *Arcostaphylos uva-ursi*, *Centaurea kotschyana*, *Festuca valida*, *Calamogrostris arundinacea*, *Drosera rotundifolia*, *Cyanus tuberosus*, *Allium melanantherum*, *Linaria dalmatica*, *Crepis conyzifolia*, *Botrychium lunaria*, *Campanula rotundifolia* var. *sandrae*, *Sisyrinchium montanum*, *Genista sericea*, *Angelica pancici*, *Ranunculus aquatilis* и др.

Овај предео започиње надморским висинама од 700-1753 м на Големом врху на Варденику и на том дијапазону среће се велики број заједница, како шумских, тако и ливадских и тресетних крај извора и бројних мочварних и водених биоценоза: *Peucedano-Festucetum paniculatae*, *Lino-Nardetum strictae*, *Festuco nigrescenti Nardetum strictae*, *Vaccinio-Bruckenthalietum spiculifoliae*, *Sempervivo Minuartietum bulgaricae*, *Drosero-Caricetum stelulatae*, *Sparganietum erecti*, *Deschampsietum caespitosae*, *Geo-Filipenduletum ulmariae*, *Pteridietum aquilini*, *Epilobietum angustifoliae* и др.

Флора и вегетација Љубатске реке

Слив Љубатске реке састоји се од више изворишта и потока који се налазе на или се сливају са Мусулске, Божичке, Дукат планине и Патарице и Шупље падине. Љубатска река прима испод Доње Љубате Дукатску реку, заједно се састају код Босилеграда са Божичком реком градећи Драговиштицу, једну од притока реке

Струме. Северни ревер Лубатске реке чине планине: Мусулска и Глошка, а западни Просеченица, Шупља падина и Патарица, док јужни ревер чини Дукат планина одакле и долази Дукатска река. Она се са Лубатском реком спаја испод Доње Лубате и са Божичком граде Драговиштицу. Сам врх Мусулске планине-Бесна кобила (1923) грађен је од микашиста, десни или северни ревер од гранит гнајсева, а леви од дијабаз-филитоидне формације у горњем и микашиста у доњем току. На овој геолошкој подлози развила су се следећа земљишта: планинске црнице у субалпском и алпском региону, смеђа шумска земљишта у планинском и брдске црвенице-руда земљишта у том региону. Крај потока и крај извора срећу се мочварна и тресетна земљишта. Клима слива Лубатске реке је умерено континентална, доста измењена утицајима планинске, субалпске и алпске климе, а на врховима Бесне Кобиле и нивална. Сви ови фактори су утицали да се на дијапазону од врха до Босилеграда појави велики број фитоценоза које се овде правилно висински смењују са специфичним биљним врстама које их диференцирају. Ретке биљне врсте ових простора су: *Achillea chrysocoma*, *Allium melanantherum*, *Bupleurum sibthorpiatum*, *Carduus scardicus*, *Cyanus velenovskyi*, *Crocus flavus*, *Crocus veluchensis*, *Corylus colurna*, *Genista sericea*, *Hypericum barbatum*, *Minuartia bulgarica*, *Polystichum lobatum*, *Potentilla chrysocraspeda*, *Peucedanum aequiradium*, *Polygonum alpinum*, *Rumex balcanicus*, *Trifolium spadiceum*, *Sesleria comosa*, *Thymus balcanus*, *Lycopodium clavatum* и *L. sellago* и др. У овој области најзанимљивија ја алпска и субалпска вегетација *Sempervivo-Minuartietum bulgaricae*, *Achilleo-Genistetum saricae*, *Festuco-Seslerietum comosae (coerulentis)*, *Linario-Polygonetum alpinae*, *Centaureo-Festucetum validae*, *Peucedano-Festucetum paniculatae*, *Poo coccinae Polygonetum carinatae*, *Rumicetum balcanicae*, *Cirsietum appendiculatae*, *Epilobietum angustifoliae* и др.

Осим наведених флористичких истраживања још једно фаунистичко је спроведено на територији Босилеграда у коме је Богољуб Стеријовски саставило листу фауне водоземаца и гмизаваца. На следећој листи налазе се врсте нађене у региону Босилеграда.

Водоземци: *Salamandra salamandra* (Linnaeus, 1758), *Bombina variegata* (Mertens & Muller, 1928), *Rana graeca* (Boulenger 1891), *Pelophylax ridibundus* (Pallas, 1771), *Rana dalmatina* (Bonaparte, 1840), *Bufo bufo* (Mertens & Muller 1928), *Pseudepidalea viridis* (Laurenti 1768), *Hyla arborea* (Linnaeus, 1758)

Гмизавци: *Testudo hermanni* (Gmelin 1788), *Anguis fragilis* (Linnaeus, 1758), *Podarcis muralis* (Laurenti 1768), *Lacerta viridis* (Laurenti 1768), *Lacerta agilis* (Linnaeus, 1758), *Zamenis longissimus* (Laurenti, 1768), *Coronella austriaca* (Laurenti 1768), *Natrix natrix* (Linnaeus, 1758), *Natrix tessellata* (Laurenti 1768), *Vipera ammodytes* (Linnaeus 1758) *Vipera berus* (Linnaeus 1758).

Резултати скромног броја студија који су објављени у литератури указују да постоји 12 врста водоземаца у региону Босилеграда. Ово представља 57% укупног броја врста водоземаца (21 врста) који су нађене у Републици Србији. У случају гмизаваца подаци указују да је присутно 11 врста у региону, што представља 48% (од 23) од броја укупне фауне гмизаваца у Републици Србији. Услед релативно ограниченог капацитета истраживање које је било ограничено на летње месеце, списак највероватније није коначан. Може се очекивати да су језерцима око Драговиштице и у горњим токовима Бранковске реке буду присутне и још неке врсте водоземаца (*Lissotriton vulgaris*, *Mesotriton alpestris*, *Salamandra salamandra*, *Triturus karelinii*, *T. macedonicus*).

Интересантну појаву представља и стабло дрвета *Gingko biloba* које се налази у урбаној целини општине Босилеград и овај терцијарни реликт представља вероватно једини примерак ове врсте у ширем региону Босилеграда. Као раритет који би требало да ужива заштиту биће предложен Заводу за заштиту природе за израду елабората о заштити и у будућности ће евентуално постати заштићено природно добро локалног значаја.

Заштита од поплаве

На подручју општине Босилеград постоји већи број водених токова, који имају бујични карактер у пролећним месецима када се снежни покривач нагло топи.

Реке и потоци не стварају ударне плавне таласе са катастрофалним последицама, али у случају рушења бране „Лисина“ дошло би до катастрофалног ударног таласа низводно од бране. На подручју општине не постоји план одбране од поплава и бујичних вода.

Заштита од ерозија и клизишта

Поред предиспозиција због природних карактеристика, деловањем одређених негативних утицаја на ширем подручју општине створени су велики ерозивни процеси и клизишта. На подручју општине не постоји план за проглашење ерозионих подручја.

Заштита од пожара

Поред свих мера заштите, евидентиран је већи број пожара на територији општине. Постоји организована професионална служба у саставу СУП-а, а њена опремљеност је задовољавајућа.

Сеизмологија

Подручје се сврстава у нестабилне терене са основним сеизмичким степеном VIII° MCS, осим крајњег источног дела општине (Босилеградска котлина) који се сврстава у IX° према MCS.

Противградна заштита

На територији општине Босилеград није организована противградна одбрана

Туризам

Општина Босилеград је предео богатог туристичког потенцијала који обухвата здраву животну средину, многобројне водотоке, атрактивне пунктове бројних видиковаца и високих планинских травнатих тераса, богату флору и фауну, као и културноисторијске локалитете. Богатство туристичког потенцијала је у великом распоруку са његовом валоризацијом и организованим укључивањем природних и културно-историјских потенцијала у развој туризма.

Са природним раритетима који су обухваћени посебним режимом заштите, као што су: природни резерват "Јарешник", споменик природе "Црни бор у Петковској махали", као и природно добро "Црни бор у Црноштици", планинских подручја Бесне Кобиле, Варденика и Дуката, са врховима Црноок и Големи врх, Лисинско језеро, Голеш (јединствена по лепоти планинска висораван), бројна планинска изворишта, Милевска планина, Ћустендилска котлина и културно-историјски споменици; могла би се комплетирати изузетно атрактивна туристичка понуда. Атрактивност представљају еколошки значајна подручја од изузетног националног и међународног значаја.

Лов и риболов

На подручју Просторног плана налази се ловиште Божичка река, површине 558 km². У ловном смислу територијом ове газдинске јединице газдује Ловачки савез Србије преко Ловног удружења "Сокол" из Босилеграда. Ловиште има израђену ловну основу на 10 година. У оквиру пројекта развоја туризма Ловачко удружење је примило донацију у износу од 700000 РСД за санацију и реконструкцију ловачког дома који се налази у Босилеграду. Информације о стању животне средине са аспекта ловне основе је да постоји тенденција задивљавања природе, условљена депопулацијом сеоског становништва. То се на ловну основу огледа пре свега у губитку станишта као што су оранице за одређене ловне врсте, тако да постоји тренд смањивања популације зечева и јаребица, а са друге стране у процесу повратка природним екосистемима постоји повећање броја срндаћа и дивљих свиња, што последично води повећању популације вукова. Риболов је заступљен на језеру Лисина.

Развој ловства на територији општине Босилеград у ловишту Божичка река спроводиће се: очувањем разноврсности ловне фауне; гајењем, насељавањем и

заштитом дивљачи у ловишту; усклађивањем ловне и осталих делатности; организацијом стручне службе за праћење дивљачи; израдом и одржавањем ловно-узгојних и ловно-техничких објеката; санитарним одстрелом дивљачи и организованим ловом; и организовањем ловног туризма.

Ловно газдовање подразумева трајно одржавање и унапређење виталности популације дивљачи, производне способности станишта и биолошке разноврсности, чиме се одржава њихов потенцијал.

Ловачко удружење "Сокол" иде у правцу одржавања традиционалног приступа лову и управљању ловним подручјем без намере ка развоју екстензивнијих облика ловног туризма.

Детаљнији извод из ловних основа са налази у Прилогу 4.

Заштићена непокретна културна добра

На територији општине нема категорисаних непокретних културних добара. На подручју Општине Босилеград налази се више регистрованих заштићених непокретних културних добара и добара која уживају предходну заштиту. Списак културних добара која уживају предходну заштиту су дефинисана у склопу Просторног плана општине Босилеград и у оквиру Плана генералне регулације.

Енергетска инфраструктура

Целокупно конзумно подручје напаја се из ТС 110/35 kV „Босилеград“, инсталисане снаге 1×20 MVA, лоциране у Босилеграду. Трансформација највишег напонског нивоа (главни правац напајања) повезана је на електроенергетски систем Србије преко 110 kV далековода бр. 1123 од ХЕ “Врла 1” до ПАП „Лисина“ и 110 kV далековода бр. 1182 од ПАП “Лисина“ до ТС 110/35 kV “Босилеград“. У нормалном уклопном стању, мрежа 35 kV се напаја из ТС 110/35 kV “Босилеград“. Такође, у случају изласка из погона далековода 110 kV, могуће је напајање конзума ТС 110/35 kV „Босилеград“ из правца ТС 35/10 kV “Промаја“ (на територији општине Сурдулица) преко далековода 35 kV “Промаја – Лисина“. На територији обухвата плана налази се једна ТС 110/35 kV “Босилеград“ и четири ТС 35/10 kV и то: “Босилеград“, “Лисина“, “Тламино“ и “Љубата“ (која тренутно ради као разводно постројење 10 kV). Напајање ових трафо станица остварено је надземним водовима 35 kV. Постојећа мрежа 10 kV је углавном радијално напајана из напојних ТС 35/10 kV, па велики број ТС 10/0,4 kV нема могућност алтернативног правца напајања. Мрежа је изведена надземно, осим у делу

Босилеграда где је изведена подземно. Не постоји никаква веза мреже 10 kV са другим подручјима (општинама). Могућност проширења дата је у складу са типски дефинисаним карактеристикама дистрибутивних трафо станица 10/0,4 kV.

Општина Босилаград у коришћењу енергије водотока, ветра и биомаса има изузетан потенцијал, коме треба у наредном периоду дати изузетну пажњу, због свеукупног развоја подручја.

Према „Катастру малих хидроелектрана (МХЕ)“, (извор ЕПС), на простору плана евидентирани су 22 потенцијалне локације, инсталисане снаге 8675 kW, али се додатним анализама дошло се до нових 13 локација.

У тренутку израде ЛЕАП-а постоји 7 издатих дозвола за мале хидроцентралне на територији општине Босилеград. Три мале хидроелектране функционишу, док је четврта у изградњи. Простор на коме су лоциране мале хидроелектране је у јужном делу општине. Локације малих хидроелектрана се могу видети у Просторном плану општине Босилеград.

Компанија Кодал има дозволу и статус повлашћеног произвођача електричне енергије за соларну електрану КОДАЛ снаге 23 kW на крову хотела Дукат.

Општина Босилеград спада у једно од ретких подручја у овом делу Србије које, које може користити ветроенергију, посебно подручје Милевске планине.

Остаци у шумарству и дрвној индустрији, и у мањој мери остаци у ратарству и сточарству, представљају потенцијал за коришћење енергије из биомасе, чиме би се смањила потрошња фосилних горива и огревног дрвета, (као највећих загађивача животне средине), а у многоме би се заштитиле шуме од неселективне сече и унапредио квалитет шума. Коришћење соларне енергије реално је очекивати у домаћинствима и привреди као топлотне енергије.

Гасна и Топловодна инфраструктура

На подручју плана нема нема централизованог извора топлотне енергије, већ је грејање индивидуално, и у највећем броју коришћењем чврстог горива (угаљ и дрво). Нема изграђеног гасификационог система.

Због јако отежаних услова за снабдевања насеља гасом, у планском периоду, услед велике удаљености разводног гасовода РГ11-02 Лесковац-Врање, за снабдевање топлотном енергијом планира се централизовани систем топлификације насеља, кога чини: топлана и мрежа топловода. Топлана се планира у индустријској зони и предлаже се да се као погон користи биомаса.

Капацитет топлане треба да омогући снабдевање топлотном енергијом насељених места Босилеград и Рајчиловци. У првој фази планира се напајање јавних и индустријских објеката, док се у другој фази мрежа шири и на зоне становања.

Биомаса, пре свега дрвног порекла, представља најзаступљенији могући обновљив ресурс, који се може користити као супститут фосилних горива. Услед недовољног искуства у коришћењу ове врсте енергије коначан избор енергента у систему даљинског грејања потврдити изградом Студије оправданости. Планом генералне регулације је дефинисана локација топлане и мрежа топловода

Водоводна инфраструктура

Подручје насељених места Босилеград, Рајчиловци и Радичевци, (у површини од 1296,5 ha) снабдева се водом за пиће централизовано и под контролом, док је на осталом делу снабдевање индивидуално, преко локалних водовода. Водовод Босилеграда и Рајчиловца ослања се на изворишта Извор (17 l/s) и Блат (11 l/s), само уз употребу хлорисања. Даљи развој водовода се темељи на коришћењу изворишта „Рода“ (7-13 l/s) и акумулације Лисина.

Разводна мрежа је у границама профила Ø 80-200 mm за притисак од 10 бара који врше основну дистрибуцију воде до потрошача.

У погледу побољшања водоводне мреже извршена је замена азбестних цеви. Њена опремљеност хидрантима углавном је у границама потреба за централни градски део.

Остали део подручја водоснабдевања није обезбеђен за случај појаве евентуалног пожара. Подручје водоснабдевања располаже са двокоморним резервоаром од по 200 m³ ($V = 2 \times 200 \text{ m}^3$). Са изворишта „Рода“ у току је изградња цевовода који ће се преко резервоара запремине 250 m³ прикључити у систем градског водовода. На осталом делу подручја плана снабдевање је преко локалних водовода. Према расположивим подацима каптирано је 124 извора. Постоје и насеља попут Паралова, Горње Ражане и Доњег Тламина где свако домаћинство користи сопствени захват.

Канализациона мрежа је изграђена за већи део Босилеграда и то за одвођење одпадних вода домаћинства и индустрије. Сама конфигурација терена налаже да се фекална канализација одвоји у две посебне целине, град Босилеград и ново насеље према селу Рајчиловци. Отпадне воде пре упуштања у реципијент се не пречишћавају. Не постоји изграђена атмосферска канализација, што ствара додатне комуналне проблеме. Постојеће стање каналисања отпадних вода није у складу са техничким нормама. На осталом подручју плана не постоји канализациона мрежа. Индивидуалне септичке јаме представљају потенцијалну

опасност са санитарног аспекта, у условима високих подземних вода, када може доћи до њиховог изливања.

У области техничке инфраструктуре, просторним планом Босилеграда се предвиђа развој сложених интегралних *водоприливних система*, са акумулацијама и пребацивањем воде на све већа растојања. Општина Босилеград припада Горње-јужноморавском регионалном систему за снабдевање водом највишег квалитета насеља и индустрије, подсистем Власинско језеро, којим се обезбеђује вода из постојећег изворишта акумулације Лисина. Планира се развој ове акумулације повећањем количине захватања воде из слива Божичке реке и реализација сабирно доводног система Љубата, уз проширење мера заштите водоакумулације на читав слив реке Божице.

Саобраћајна инфраструктура

Положај општине Босилеград, као и рељеф, битно су утицали како на положај и карактеристике саобраћајне мреже. Најзначајнији саобраћајни коридор на који се везује ово подручје је европски коридор X (аутопут Е-75, државни путеви, железница, телекомуникацијски и енергетски системи). Саобраћајну везу са коридором остварује деоницом државног пута II-181 Власинско језеро-Босилеград-гранични прелаз Рибарци а преко деонице државног пута II-136 Власинско језеро-Сурдулица-Владичин Хан. Државну путну мрежу чини деоница државног пута II-181 Власинско језеро-Босилеград-гранични прелаз Рибарци (веза на државни пут Ib реда Власотинце-Црна Трава-Босилеград- државна граница са Бугарском (гранични прелаз Рибарци). Центар општине је удаљен од коридора 70км. Директна друмска веза са Трговиштем остварује се општинским путем ОП 2 Босилеград-граница општине Трговиште, са Врањем општинским путем ОП 3 Доња Љубата-граница Града Врања и са Републиком Македонијом општинским путем ОП 1 Рибарце-Голеш. Државни пут другог реда број 181 Власинско језеро-Рибарце је целом дужином асфалтиран. Стање коловоза је лоше, осим деонице од Босилеграда до Рибарца који је у добром стању. Од осталих путних праваца само је на краћим деоницама општинских путева -ОП 1 и ОП 2 коловоз асфалтиран, а на осталим је пошљунчан или још није извршено просецање пута. Стање општинске путна мреже на подручју плана је незадовољавајуће. Само пут Горња Лисина-Доња Ржана је урађен са завршним слојем коловоза од туцаника. Структура сеоских насеља са великим уделом патуљастих, веома малих насеља, разбацаних на широком, планинском простору по махалама, не омогућава формирање организоване, функционалне и хијерархијски засноване путне мреже. Било да се ради о долињским, гребенским или попречно вођеним трасама путева, геометрија путева је са неадекватним радијусима кривина, са лошом

хоризонталном и вертикалном прегледношћу и неадекватним ширинама од 3 до 5м. У нивелационом погледу ситуација је још неповољнија, нивелете су са великим и врло често екстремним нагибима путева са честим преломима. Осим улица у Босилеграду које су асфалтиране остали путеви су или са земљаним колвозом, а у најбољем случају стабилизовани туцаником.

Уређених паркиралишта у граду нема како у систему уличне мреже тако и као пратећи садржаји уз објекте јавног сервиса.

Од осталих саобраћајних терминала на планском подручју у самом Босилеграду је аутобуска станица, две бензинске станице (Босилеград и Рајчиловци) и делимично уређена аутобуска стајалишта углавном поред државног пута II-181.

Железничког саобраћаја на подручју плана нема. Најближа железничка пруга је магистрална пруга Београд – Скопље, а најближе станице су у Владичином Хану и Врању.

Водног саобраћаја на подручју општине нема. Најближе пристаниште је у Београду.

Телекомуникациона инфраструктура

Телекомуникациона инфраструктура је недовољно развијена. Постојећи капацитети фиксне телефоније не задовољавају потребе. Планирана је замена постојећих аналогних телефонских централа новим дигиталним централама које се везују за чворне центра Сурдулица и Лесковац. Подручје није потпуно покривено сигнаlima мобилне телефоније. Фиксну телефонску мрежу сачињава комутациони чвор са припадајућим приступним мрежама, повезани РР линком. Транспортну мрежу чини правац РР линк Врање-Бесна Кобила-Босилеград. Неопходна је изградња и организација савремене телекомуникационе мреже и њена регионална доступност (фиксна и мобилна телекомуникациона мрежа, мрежа за потребе радиодифузије).

Управљање отпадом

На подручју Општине Босилеград значајан проблем представља неодрживо управљање отпадом, који углавном завршава на неуређеним одлагалиштима и штетно утиче на здравље људи, простор и животну средину. Постојећа инфраструктура за третман и одлагање комуналног отпада је неодговарајућа и недовољна. Не постоје постројења за третман органског отпада, ни постројења за инсинерацију.

Скупштина општине Босилеград је 12. фебруара 2009. године усвојила Одлуку о комуналном уређењу и хигијени општине Босилеград, број 06-30/09. Овом одлуком уређени су, међу осталим, и послови управљања отпадом на територији општине. Према Одлуци, изношење и депоновање смећа и других отпадака са свих јавних површина, дворишта, стамбених зграда у друштвеној својини, пословних зграда, просторија у Босилеграду и насељу Рајчиловци врши Јавно предузеће „Услуга“ Босилеград. Према Одлуци, изношење и депоновање материјала (земља, шут и сл.) може се обавити и преко „ЈП за грађевинско земљиште и путеве“ као и путем трећег лица, због проширења и повећаног обима, а уз придржавање прописаних мера одржавања чистоће. Општина Босилеград одредила је и локацију за одлагање грађевинског отпада Одлуком о приступању одређивања локације за изградњу и рад постројења за складиштење, третман или одлагање грађевинског отпада и отпада од рушења објеката на територији општине Босилеград, број 06-56/2010 („Сл. гласник града Враћа“, бр. 13/10).

Преовлађујући метод третмана индустријског отпада је привремено складиштење унутар комплекса генератора или одлагање. Индустријски отпад се одлаже на местима у склопу постројења, а преостали део се одлаже са комуналним отпадом на градским депонијама. Предузећа која генеришу опасан отпад одлажу га на у сопственим складиштима унутар предузећа. Анализе показују да је за већину таквих места прекорачен њихов капацитет и да не задовољавају захтеве националног законодавства о отпаду. Индустријска предузећа управљају сопственим депонијама и не воде тачну евиденцију о запремини створеног отпада, било да је у питању садашња производња или евиденција производње отпада из прошлости. Нагомилани отпад представља велику претњу околини. У Србији не постоје постројења за третман опасног отпада. Велики број малих предузећа који генеришу опасан отпад имају озбиљне проблеме услед недостатка регионалне или националне инфраструктуре за његов третман.

Индустријски отпад превасходно настаје радом дрвопрерађивачких капацитета од којих значајнији су: „Инак“ доо, „Бреза“ доо, „Храст“- фабрика намештаја, „Коле“ доо и други дрвопрерађивачки капацитети који се налазе скоро у свим сеоским центрима (Тламино, Љубата, Лисина). Поједини власници ових предузећа планирају да овај отпад искористе за производњу брикета за грејање. На територији општине Босилеград се према процени годишње стави ван употребе око 300 комада истрошених акумулатора. Процена је да се у Босилеграду генерише око 4 t моторног уља. Аутомеханичарске радње сакупљају незнатне количине тих уља. На територији Пчињског округа не постоји регистрован сакупљач отпадних уља. У Босилеграду се генерише око 20 t отпадних гума годишње. Старе аутомобилске и камионске гуме се предају откупљивачима, а један број заврши у приватним двориштима за сопствене потребе. У Босилеграду настане око 30 t отпада од електричне и електронске опреме. Овај отпад,

захваљујући акцији „старо за ново“, предаје се радњама које продају нову електричну и електронску опрему и одатле се транспортује на рециклажу у постројење у Београду. У последње време пракса се мења, па мали број ових уређаја заврши на сметлиштима или општинској депонији.

Услугом сакупљања отпада покривена су насеља Босилеград и село Рајчиловци, што чини око 35 % становништва. Насеља која нису обухваћена сакупљањем отпада су Добри Дол, Радићевци, Рогљинци. Комунални отпад се са територије града сакупља у индивидуалним кантама, типизираним и нетипизираним. У деловима града где преовлађује колективно становање као и у деловима индивидуалног становања свако домаћинство има своју посуду за смеће. Смеће се из свих објеката (индивидуалних и колективних станова као и из приватних радњи и предузећа) односи једном недељно, а ако је потребно, по позиву, и чешће. Отпад се прикупља из 30 контејнера и 1.100 канти у поседу домаћинстава. Са овом опремом покривају укупно градско становништво. Контејнери од 1,1 m³ празне се свакодневно, а одвожење смећа из индивидуалних домаћинстава врши се једном недељно. За прекривање отпада земљом на депонији имају један скип. Такође, за потребе сабијања отпада позајмљују један булдожер из других одсека ЈКП с времена на време. Опрема којом располаже комунално предузеће је стара више од 13 година. Често се квари и изискује скупе поправке, а долази и до прекида у пружању услуге. Ови трошкови такође оптерећују цену услуге изношења смећа. Прикупљање и одвожење отпада се врши према распореду који је утврђен за ову услугу.

Јавно предузеће за комуналије и услуге „Услуга“ Босилеград формирано је одлуком о формирању Радне организације за комуналије и услуге „Услуга“ Босилеград 1988. године и иста је регистрована у Привредном суду у Лесковцу. По конституисању, предузеће је функционисало као такво до 1990. године, а 13.02.1990. организује се као јавно предузеће за комуналије и услуге „Услуга“ Босилеград и као такво функционише све до данас. Основне делатности Јавног предузећа „Услуга“ Босилеград су: производња и дистрибуција пијаће воде, одвод отпадних вода, сакупљање, одвоз и депоновање смећа, чишћење јавних површина, одржавање паркова и зеленила и др. Јавно предузеће „Услуга“ обавља делатности од општег интереса.

Прецизни подаци и анализе везане за управљање отпадом могу се наћи у Плану управљања отпадом за општину Босилеград, као и у Ревизији плана управљања отпадом из 2016. године.

Несанитарне депоније на територији Општине Босилеград

Постојећа депонија комуналног отпада у близини општинског центра „Кремиково“ је лоцирана 3,0 km, југоисточно од Босилеграда према селу Белут. Привременог је карактера и не испуњава основне критеријуме, што захтева њену санацију и рекултивацију.

Локална депонија “Кремиково” је отвореног типа и на њу довозе отпад како возила јавног предузећа, тако и остала правна и физичка лица. Не постоји мерење отпада. На депонију се одлаже комунални отпад (кућни отпад), метални отпад и кућни апарати, сав амбалажни отпад, индустријски неопасан отпад, пепео од ложења, отпад са јавних зелених површина и др. На депонију се не одлаже медицински отпад. Грађевински отпад који се довози углавном се користи за затрпавања. Поред грађевинског отпада затрпавање се врши и земљом. Одређена количина отпадних гума такође стигне на депонију. Депонија је у експлоатацији од 1978. године. Депонија је ограђена и заузима површину од 1 ha.

Здравствена заштита

Дом здравља Босилеград је јавна служба која се бави пружањем здравствених услуга на примарном нивоу. Оснивач Дома здравља Босилеград је локална самоуправа почев од 2007. године. Површина коју покрива Дом здравља Босилеград је 571 м², а становништво коме се пружају здравствене услуге, према последњем попису је 1931.

Нова зграда Дома здравља саграђена је 1979. године и иста је пуштена у функцију 1980. године. Девет година касније 1989. надограђен је ванболнички стационар и породилиште.

У саставу Дома здравља Босилеград као просторно издвојене јединице, налази се 7 здравствених амбуланти и то:

- Здравствена амбуланта Горња Лисина, саграђена 1980. године,
- Здравствена амбуланта Горња Љубата, саграђена 1980. године,
- Здравствена амбуланта Доња Љубата, саграђена 1980. године,
- Здравствена амбуланта Дукат, саграђена 1986. године,
- Здравствена амбуланта Назарица, саграђена 1982. године,
- Здравствена амбуланта Доње Тламино, саграђена 1971 године,
- Здравствена амбуланта Бранковци, саграђена 1986. године.

У Дому здравља Босилеград у циљу ефикаснијег и рационалнијег обављања делатности, образоване су следеће организационе јединице(службе):

- Служба за здравствену заштиту одраслих становника која обухвата: општу медицину, хитну медицинску помоћ, здравствену заштиту запослених, кућно лечење и негу и стоматолошку здравствену заштиту;
- Служба за здравствену заштиту жена, деце, школске деце, поливалентну патронажу и превентивну и дечију стоматологију;
- Служба за лабораторијску и рентген дијагностику, специјалистичко-консултативну делатност и фармацеутску делатност;
- Служба стационара са породилиштем
- Служба за правне, економско-финансијске, техничке и друге сличне послове.

Као просторно издвојена јединица је и Школска зубна амбуланта, која је лоцирана у просторијама Дома ученика у близини основне и средње школе, где је смештено Одељење дечије и превентивне стоматологије са ортопедијом вилица. Ординације су нове и опремљене адекватном и одговарајућом опремом.

Зелене и рекреативне површине

Планира се максимално очување, унапређење и заштита постојећих и обнављање деградираних јавних зелених површина, шумских површина и шумарака аутохтоних врста; очување постојеће високе вегетације у што већој мери - група стабала, дрвореда, појединачних стабала, живица, међа и шибљака, као и повећање уређених зелених површина, увођење и уређење зеленила свих категорија у оквиру грађевинског подручја.

Код планирања зелених површина врло је битно да оне испуњавају двоструку улогу везану како за естетско-санитарни значај, тако и за функционални значај. Градски пејзаж се предвиђа као надоградња и обнова постојећег, који се повезује са зеленилом око насеља и гради нову јединствену пејзажну слику, уз стварање повољнијих услова за становање и рад. Планирањем зелених и рекреативних површина на планском подручју треба обезбедити обнову и максимално очување вредних аутохтоних врста. Избор врста ниског зеленила и садница средњег и високог зеленила прилагодити намени простора, условима локације и функцији зеленила. Планирати коришћење аутохтоних врста прилагодљивих на климатске и педолошке услове, као и унапређење еколошких коридора унутар грађевинских подручја успостављањем континуитета зелених површина чија структура и намена подржава функције коридора.

Базичну структуру зеленила у оквиру планског подручја представљају:

- зелене површине у грађевинском подручју и
- зеленило ван грађевинског подручја.

Зеленило у грађевинском подручју планирано је кроз следеће категорије:

- парковско зеленило,
- зеленило у стамбеним зонама,
- линеарно зеленило,
- зеленило у оквиру карактеристичних комплекса,
- зеленило специфичног карактера.

Парковско зеленило ће у границама плана обухвата површину од око 2,78 ха. Највећи део ове површине је у западном делу комплекса посебне намене који се пренамењује и уређује у парковску површину. Парковско зеленило представља врло битан сегмент градског насеља који има директан утицај на развој рекреације и здравих животних навика, као и простор за окупљање и релаксацију у непосредној близини становања. Новопланиране зелене и рекреативне парковске површине треба радити применом травнатог тепиха са жбунастим врстама које су доброг здравственог стања и доброг естетског изгледа. Како парковско зеленило представља окосницу система зелених и рекреативних површина, то се предлаже да ове површине буду приоритетне за реализацију.

Зеленило у стамбеним зонама. Основна намена зелених површина стамбеног блока је побољшање животне средине и микроклиме стамбених територија, а такође стварање услова за целодневни одмор становника у средини блиској природној. Композиционо решење зеленила у зони индивидуалног становања, које је у непосредном окружењу становника, тј. које представља прво зеленило са којим се становници сусрећу изван својих домова, зависи од могућности, потреба и жеља корисника. На парцелама које унутар дворишног простора садрже гараже и где се не може формирати декоративни врт, тежити максималном уређењу и озелењавању слободног дела парцеле.

Линеарно зеленило, које има: битну заштитну улогу у насељу – кроз апсорпцију штетних гасова и честица; улогу у ублажавању метеоролошких екстрема и доприносе повољнијим микроклиматским условима и пејзажном изгледу града, заступљено је као:

- улично дрворедно зеленило, и
- зеленило у приобалном појасу реке Драговиштице и уз остале водотокове.

Постојеће линеарно дрворедно зеленило унапредити и планирањем нових дрвореда повезати у мрежу зеленила. Улично дрворедно зеленило које има вишеструку заштитно декоративну улогу, уједно се са зеленилом градског ткива повезује са ванградским зеленилом у јединствени систем.

Избор врста за линеарно зеленило прилагодити условима:

- уз обале река, дуж уређених шетних и бициклистичких стаза и простора за одмор и рекреацију, користити постојеће аутохтоно растиње (хигрофилне врсте карактеристичне за подручје Босилеграда, као што су црна јова, бела врба и стабла црне и беле тополе);
- линеарно зеленило уз реку формирати комбинацијом високог и ниског зеленила, у циљу формирања пријатног амбијента и визууре;
- комбиновати лишћаре са четинарима;
- у улицама где услови дозвољавају формирати дрвореде, а тамо где је неопходно урадити реконструкцију дрворедног зеленила фазном заменом старих стабала;
- за нове дрвореде користити врсте које су отпорне на штетне гасове и које имају богату густу круну.

Зеленило у оквиру карактеристичних комплекса. Зеленило уређено као парковска површина са декоративним зеленилом и цвећем планира се у оквиру комплекса друштвених функција и здравственог центра. У оквиру спортско-рекреативног комплекса планира се квалитетан травнати тепих са садницама високог зеленила, великих крошњи. За зеленило у оквиру комплекса специфичних намена - гробља и цркава, бирати врсте у складу са наменом, а у циљу формирања зелене парковске површине са декоративним зеленилом. Зеленило индустријских комплекса се састоји из зеленила унутар комплекса и заштитног зеленила које

радне зоне одваја од других намена. Ово зеленило представља тампон за заштиту од буке, утицаја ветра и потенцијалног аерозагађења, али и доприноси у визуелном смислу да закони ове најчешће естетски мање вредне комплексе и формира целовитију лепшу и зеленију слику насеља.

Зеленило специфичног карактера представља зеленило на специфичним теренским условима са великим нагибима који уокружују котлину урбаног подручја и неповољни су за градњу.

Зеленило ван грађевинског подручја представљају: заштитно зеленило (аутохтоне шуме и ливаде) и пољопривредне површине. Аутохтони шуме и ливаде као заштитно зеленило обухватају површину од 24,23 ха, док пољопривредне површине обухватају 110,38 ха. За одржавање ових зелених површина потребно је спроводити мере неге и заштите.

Намена и заступљеност различитих површина и објеката

У Босилеграду постоји реконструисана, комунално опремљена, зелена пијаца, са пратећим објектом. На општине нема сточне пијаце.

На територији просторног плана налази се само једно планско дефинисано гробље, у Босилеграду, које захтева проширење. Свако насељено место има своје гробље. Потребу за проширењем гробља имају и насељена места Гложје, Горња Љубата, Горња Ржана, Доња Љубата, Доња Ржана, Мусуљ, Плоча, Радичевци и Рајчиловци.

Процена развојних могућности и ограничења развоја

На подручју општине Босилеград нема рејона интензивне пољопривреде јер су сви атари лоцирани у висинском појасу изнад 600 мнв. и имају слаб производно-економски потенцијал. У области *заштите и коришћења пољопривредног земљишта*, очување пољопривредне функције у зонама изнад 600 мнв. сматра се нерентабилним, те се налаже делимично пошумљавање ораница и дела деградираних ливада и пашњака VII и VIII категорије бонитета. Задржавање одређених површина за ратарско-повртарску производњу изнад 800 мнв. потребно је ради опстанка планинских села, односно очувања одговарајућег нивоа насељености. Те површине су парцеле дубљих земљишта погодне за гајење кромпира, јарих жита и крмног биља, уз антиерозиону обраду земљишта, правилни плодоред и контролисано прихрањивање. У полиморфном рејону 600-800 мнв. Постоје погодности за гајење воћа, те се налаже оснивање

комерцијалних воћњака. Потенцијали за сточарску производњу (доминација рејона пашњачког сточарства изнад 800 мнв., еколошки безбедно коришћење пашњака, узгој и производња сточне хране) налажу обнову и развој рентабилног планинског сточарства.

Општина Босилеград припада целини Србија- југ, Региону јужна и источна Србија и Пчињској области. Нацрт ППРС диференцира три подручја са посебним развојним проблемима, при чему општина Босилеград спада у *неразвијено подручје* које карактеришу изузетно оскудни инфраструктурни, материјални, привредни и кадровски ресурси.

Планска решења у циљу заустављања негативних трендова и ефикасног управљања комуналним отпадом су: изградња трансфер станице; изградња рециклажног дворишта и депоније грађевинског отпада; заустављање и санкционисање линијске дисперзије депонија дуж сеоских путева и речних токова у близини сеоских и градског насеља; задовољити минимум неопходних критеријума, у циљу побољшања постојећег стања и услова функционисања привремене депоније грађевинског отпада; реализација центара за сакупљање опасног и отпада који није могуће одложити у контејнер, из домаћинства; у циљу смањења простора потребног за одлагање, смањења употребе природних ресурса, као и циљу уштеде енергије, потребно је, сем класичног складиштења које је присутно стимулисати и рециклажу. Локација центра за одвојено сакупљање рециклабилног отпада планира се у обухвату ПГР-а, или у непосредној близини насељеног места Босилеград, обзиром да мора бити инфраструктурно опремљена. До реализације националног постројења за физичко-хемијски третман опасног отпада и регионалног складишта опасног отпада у Нишавском округу, управљање опасним отпадом вршиће се у складу са важећим законом и подзаконским актима. За решавање проблема отпадних уља, отпадних гума, отпадних батерија и акумулатора, отпада од електричне и електронске опреме, отпадних возила постоји могућност само сакупљања и преусмерења на третман у оквиру постојећих могућности у Србији. Диспозиција обрађеног муља из планираног централног постројења за пречишћавање отпадних вода предвиђа се, да се одвија на два начина:

- одлагањем на градску санитарну депонију у Врању;
- коришћењем у пољопривреди (кондиционирање земљишта).

Обавеза надлежног органа локалне самоуправе општине Босилеград јесте доношење Локалног плана управљања отпадом и обезбеђивање услова за његово спровођење. План управљања отпадом је донет и израђена је ревизија 2017. године.

Експлоатација минералних сировина

Подручје општине Босилеград се налази у оквиру Српско македонске масе као тектоно стратиграфске јединице, што је од значаја за експлоатацију *минералних сировина* и геолошких грађевинских материјала. Када се ради о металичним сировинама на подручју, очекује се поновна експлоатација у лежишту олова и цинка Грот (Благодат). Од неметаличних сировина најзначајније је лежиште фосфата Лисина западно од Босилеграда, чија се активација очекује у будућности.

Дрвнопрерађивачки капацитети су на овом подручју највише развијени, и то у већој мери него друге групе привредних и друштвених делатности, те су потребе велике како у погледу квалитета најразличитијих дрвних сортимената тако и у погледу огревног дрвета. Са економског аспекта, ово планско подручје је неразвијено, па шума има додатни значај за њихов развој.

Геолошким истраживањима установљено је да постоје руде металичних и неметаличних минералних сировина, које се могу експлоатисати у зависности од економских услова. У току је припрема за експлоатацију оверених налазишта за наредних 50 година олова, бакра и цинка на подручју Подвирови у рудном пољу Караманица, које захвата површину око 70 km². Утврђена су и налазишта оловно-цинкане руде у рудном пољу Грот (Благодат). Рудно поље Благородно захвата површину од око 60 km², али је детаљније испражњено само у западном делу на око 5 km². Експлоатацију руде врши рудник Крива Феја у општини Врање. На подручју Босилеграда налази се једино лежиште фосфоритне руде у југоисточној Европи – рудно поље “Лисина” северозападно од града Босилеграда. Протеже се кроз планински масив Милевске планине, долином Божичке реке, са југа је ограничено Љубатском реком, са запада Глошком планином, на север се простире до Козједолске реке, а на истоку је ограничено Милевском планином која је гранична планина са Бугарском. Површина рудног поља “Лисина” је 12,5 km². Подручје Извора је богато доломитом; знанацајно је налазиште грађевинског камена у Доњој Љубати. Регистрована су још и налазишта минерала графита, грађевинског камена и руде волфрамита, иако у недовољној мери истражена.

Подручја површинске експлоатације минералних сировина (рекултивација земљишта због експлоатације шљунка на делу долине реке Драговиштице од Босилеграда низводно).

Могућности привредног развоја заснивају се на близини државне границе са Републиком Бугарском и сарадњи на регионалном и локалном нивоу. Дефинисани приоритети привредног развоја обухватају: унапређење пољоприведне производње и њено прилагођавање тржишним условима, подржано одговарајућим мерама економске и пореске политике за формирање и развој сточарских фарми; туризам уз развој комплементарних делатности; саобраћајне услуге и складишно-логистичке активности (због погодности пограничног положаја); МСП као генератор развоја, конкуретности и запошљавања, уз одговарајућу подршку микробизнису и породичним фирмама; развој рударства; шумарство, ловство и прераду дрвета. У просторној структури привреде подручја Јужног Поморавља, Босилеград представља нуклеус производно-прерађивачких активности и МСП, док се као насеља са иницијалним облицима предузетништва и МСП предвиђају Бистар, Доња Љубата и Лисина. За развој привредних делатности до 2021. године планира се активирање нових локалитета и просторних модела смештаја индустрије и МСП и других привредних делатности (индустријска зона/парк, бизнис инкубатори) у оквиру постојећих и планираних центара. Планирани видови *туризма* који су од значаја за босилеградску општину су: планински туризам и рекреација на планинским секторима Бесна Кобила-Варденик-Милевска планина и Дукат-Патарица-Црноок (целогодишњи туризам); сеоски, ловни и еколошки туризам; туризам на воденим површинама са летњом понудом на водоакумулацији Лисина и рекама; транзитни туризам. Главна туристичка понуда биће организована у два туристичка комплекса: општински центар Босилеград-водоакумулација Лисина-Бесна Кобила; и општински центар Босилеград-Црноок-Дукат.

Изградња индустријских објеката

Општина Босилеград располаже индустријском зоном од 18,4 ха, док је расположива површина у оквиру постојеће индустријске зоне 2,2 ха, а планирана гринфилд инвестиција 2,55 ха. Из претходно наведеног примећује се да су програмом гринфилд инвестиција предвиђена значајна проширења индустријске зоне, као приоритетна активности локалне самоуправе у наредном периоду.

Узгој шума и заштитних зелених површина

Управљање шумама подразумева коришћење шума и шумског земљишта тако да се очува биодиверзитет, а продуктивност, обнављање, виталност и потенцијал шума задовољавају еколошке, економске и социјалне потребе.

Постоје две газдинске јединице на територији општине Босилеград, г.ј. Босилеград и г.ј. Драговиштица којом управља Шумска управа Босилеград у склопу Шумског газдинства Врање које је саставни део ЈП Србијашуме. Шумска управа Босилеград има 13 запослених.

Према заступљености доминирају планинске букове шуме; шуме ове газдинске јединице имају вишенаменске функције; однос високих и изданачких шума је неповољан; газдинским мерама тај однос треба још поправљати у корист високих састојина и повећати учешће вештачки подигнутих састојина на рачун девастираних; по степену очуваности преовлађују очуване састојине; по мешовитости доминирају чисте састојине; највећи део запремине дрвног асортимента припада танком материјалу и средњем, здравствено стање шума ове газдинске јединице је задовољавајуће; искључујући стабла на којима је примећен негативан утицај ентомолошких и фитопатолошких фактора; необрасле површине заузимају 19,9 % газдинске јединице и њихов однос према обраслој површини није оптималан.

Шумовитост општине Босилеград треба у планском периоду повећати са 33,9% на 38,8%, и то: претварањем ораница ниског производно-економског потенцијала (земљиште VII и VIII катастарске класе, посебно на теренима са већим нагибом), пошумљавањем деградираних брдских пашњака, повећањем површина под воћем, као и чувањем постојећих природних богатстава и биодиверзитета. Антиерозивна заштита оствариће се применом биолошки, биотехничких и техничких мера на површинама које угрожава средња, екцесивна и јака ерозија, посебно у сливовима водоакумулација Лисина, као и сливу Божичке реке. Антиерозивна заштита подразумева и примену мера уређења површине планинског скијалишта на Бесној Кобили.

Акутно сушење белог бора на територији општине представља највећи изазов и проблем у управљању шумама на овом подручју. Акутно сушење белог бора са собом носи и друге проблеме у управљању шумама као што је повећање популације поткорњака и других шумских штеточина. Осим тога овај проблем има могућност да утиче на још један аспект животне средине, а то је што ствара потенцијал за шумске пожаре. За сада се на подручју државних шума овај проблем решава сечом осушених стабала и асанациони планови предвиђају повратак аутохтоних врста. Проблем и ризик представља акутно сушење у приватним шумама где шумска управа Босилеград нема законску могућност да

врши сечу. Овом проблему би требало придати пажњу у плановима општине за ванредне ситуације и заштиту од пожара.

Извод из шумских основа г.ј. Босилеград се налази у прилогу 3.

Планови и програми у области заштите животне средине

Национални програм заштите животне средине Републике Србије

Устав Републике Србије предвиђа право на здраву животну средину као једно од основних права и слобода сваког грађана, чланом 72. Уставом је утврђено да је Република Србија надлежна за заштиту животне средине и заштиту и унапређење флоре и фауне. Закон о заштити животне средине (Службени гласник РС, број 135/04) прописује да се Национални програм заштите животне средине израђује у периоду од десет година. Општи циљеви програма заштите животне средине су интеграција политике заштите животне средине са економском и политиком других сектора и унапређење система контроле квалитета животне средине.

Посебни циљеви су:

У области квалитета ваздуха и климатских промена:

- Израда катастра загађивача и биланса емисија, унапређење програма мониторинга и процене квалитета амбијенталног ваздуха, успостављање аутоматског мониторинга на значајним емитерима.

- Побољшање квалитета ваздуха у складу са стандардима, смањењем емисија из сектора енергетике, индустрије, транспорта и др.;
- Дефинисање зона и насеља, припрема и спровођење акционих планова за побољшање квалитета ваздуха у подручјима где је ниво загађујућих материја већи од прописаних граничних вредности.

У области квалитета вода:

- Успостављање зона заштите и одрживог коришћења налазишта подземних вода;
- Побољшање квалитета воде у водотоковима смањењем испуштања непречишћених индустријских и комуналних отпадних вода;
- Обезбеђење ревитализације и функционисања постојећих уређаја за пречишћавање отпадних вода насеља;
- Обезбеђење пречишћавања комуналних отпадних вода у насељима у којима постоји организовано снабдевање водом и које значајно утичу на непосредни реципијент и на квалитет вода у осетљивим зонама;
- Повећање степена обухваћености јавним канализационим системима на 65% становника до 2015. године;
- Обезбеђење квалитета воде за пиће у насељима и проширење централизованог водоводног система на изабрана сеоска подручја са незадовољавајућим квалитетом воде;
- Рационализовање потрошње воде код индивидуалних потрошача.

У области заштите земљишта:

- смањење земљишта угроженог ерозијом за 20% извођењем антиерозионих радова и увођењем ефективних мера за контролу ерозије;

У области заштите природе, биодиверзитета и шума:

- Израда пописа биодиверзитета, посебно пописа угрожених екосистема и станишта ретких и ендемичних врста;
- Успостављање мониторинга компоненти биодиверзитета;
- Очување, унапређење и проширење постојећих шума (повећање површина под шумама и унапређење структуре шума).

У области управљања отпадом:

- Повећање броја становника обухваћених системом сакупљања отпада на 80%
- Увођење одвојеног сакупљања и третмана опасног отпада из домаћинства и индустрије;
- Успостављање регионалне санитарне депоније у сваком региону;
- Обезбеђење капацитета за спаљивање (инсинерацију) органског, индустријског и медицинског отпада;
- Санирање постојећих сметлишта која представљају највећи ризик по животну средину;
- Повећање стопе поновног искоришћења и рециклаже амбалажног отпада (стакло, папир, картон, метал и пластика) на 25% од његове количине;

- Постизање стопе од 25% за поновну употребу/поновно искоришћење/рециклажу електричног и електронског отпада;

- Увођење компостирања зеленог отпада.

У области заштите од буке:

- успостављање циљаног мониторинга буке на најфреквентнијим саобраћајницама и смањење емисије буке у најугроженијим локацијама;

У области заштите од удеса:

- успостављање и развој система за управљање ризиком и одговором на хемијски удес у индустрији и транспорту;

У сектору индустрије:

- Смањење емисије SO₂, NO_x, суспендованих честица и других загађујућих материја за постојећа индустријска постројења која не задовољавају ЕУ стандарде;

- Обезбеђење пречишћавања индустријских отпадних вода ревитализацијом постојећих уређаја и изградњом нових постројења за пречишћавање отпадних вода из индустрија које испуштају опасне материје;

- Увођење чистије производње и система управљања заштитом животне средине (ЕМС) у индустријска постројења;

- Имплементација интегрисаног система дозвола за индустријска постројења у складу са Законом о интегрисаном спречавању и контроли загађења животне средине;

- Ремедијација контаминираног земљишта у индустријским комплексима;

- Повећање енергетске и сировинске ефикасности у индустрији и смањење стварања отпада.

У сектору енергетике:

- Повећање ефикасности енергетског сектора и смањење стварања отпада;

- Повећање обима коришћења обновљивих извора енергије и гаса;

- Повећање енергетске ефикасности и смањење губитака топлоте у дистрибутивној мрежи;

У сектору пољопривреде и шумарства:

- Развијање свести пољопривредних произвођача у области животне средине развојем и промоцијом кодекса добре пољопривредне праксе;

- Увођење система контролисане производње и употребе ђубрива и пестицида на пољопривредном земљишту ради смањења утицаја на животну средину;

- Унапређење управљања заштитом животне средине на сточним фармама и погонима за прераду;

- Развој органске пољопривреде;

- Унапређење система одрживог газдовања, посебно у приватним шумама.

Стратегија локалног одрживог развоја

Национална стратегија одрживог развоја дефинише одрживи развој као циљно оријентисан, дугорочан, непрекидан, свеобухватан и синергетски процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални) на свим нивоима. Одрживи развој подразумева израду модела који на квалитетан начин задовољавају друштвено-економске потребе и интересе грађана, а истовремено уклањају или знатно смањују утицаје који прете или штете животnoj средини и природним ресурсима. Стратегија дефинише циљеве, мере и активности којима ће се створити услови за одрживи развој на локалном нивоу. Циљеви од значаја за План генералне регулације и стратешку процену су:

- Унапређивање заштите животне средине на локалном нивоу;
- Рационално управљање ресурсима;
- Рационална потрошња необновљивих и подстицање коришћења обновљивих ресурса;
- Увођење система мониторинга животне средине за подручја општина.

У погледу основних видова потрошње и развијености Општине Босилеград у поређењу са просеком за Републику показује:

- а) изразито заостајање у оствареним инвестицијама у основна средства по становнику,
- б) знатно нижи ниво буџетских средстава,
- в) нижи ниво средстава намењених основном и средњем образовању, и
- г) значајно нижи промет трговине на мало по становнику.

Просторни план Републике Србије (2010–2014–2021 године) је дефинисао концепцију организације републичког простора, као и обавезе и смернице за његово спровођење. Од значаја за даљи просторни развој подручја општине Босилеград, овим планом су дефинисани следећи елементи: функционални-економски региони; функционална урбана подручја и улога градова и урбаних насеља; одрживи рурални развој; одрживи развој економије; просторна дистрибуција и организација пољопривреде; просторна организација и развој индустрије; просторни развој туризма и однос према заштити; и др.

Планско подручје располаже значајним природним потенцијалима и неактивираним територијалним капиталом. Сходно томе, основна упоришта даљег развоја општине Босилеград су: интензивирање воћарства и сточарства, с обзиром на велику површину под квалитетним пашњацима; заштита и одржавање постојећих природних ресурса; подстицање МСП; транспорт (близина државне границе са Бугарском и гранични прелаз Рибарци); туризам, пре свега транзитни због пограничног положаја, и сеоски, ловно-риболовни и екотуризам који се базирају на здравој животnoj средини и заштити природних добара; лоцирање

мањих индустријских капацитета у општинском центру; експлоатација и прерада металичних минералних сировина; услуге, чији је развој потребно интензивирати и диверзификовати према функцијама појединих центара у мрежи насеља и приоритетима у руралном развоју; и др. Могућности трансграничне сарадње са Републиком Бугарском, које се заснивају на културним везама припадника бугарске националне мањине из Босилеграда, треба побољшати остваривањем попречних саобраћајних веза у односу на коридор X.

Стање животне средине на територији општине Босилеград

У домену заштите и унапређења квалитета животне средине, извршена је *просторна диференцијација животне средине* на четири категорије квалитета: загађене и деградиране животне средине; подручја угрожене животне средине (у ову категорију са територије општине Босилеград спада подручје експлоатације минералних сировина Благодат, где треба спречити даљу деградацију и одредити најадекватнији начин коришћења природних ресурса и простора са циљем очувања природних вредности); подручја квалитетне животне средине (где припада територија општине Босилеград); подручја веома квалитетне животне средине. Одрживи систем *управљања отпадом* општину Босилеград упућује на регионални центар за управљање комуналним отпадом у Врању и на централно регионално складиште опасног отпада у Нишу.

Област заштите животне средине јесте запостављена и због финансијске немогућности али и због немара становништва као и неадекватне едукације о овој области. Основни проблеми у погледу квалитета животне средине односе се на угроженост простора од већег броја нехигијенских сметлиштима на неусловним локацијама, стихијско и несавесно нарушавање квалитета пољопривредног и шумског земљишта, нерегулисано питање одвођења комуналних отпадних вода, недостатак канализационе мреже у сеоским насељима, као и неподобност постојеће депоније комуналног отпада. У складу са Просторном диференцијацијом *животне средине* (према Стратешкој процени Просторног плана Републике Србије) на: (I) подручја загађене и деградиране животне средине, (II) подручја угрожене животне средине, (III) подручја квалитетне животне средине, (IV) подручја веома квалитетне животне средине; подручје општине Босилеград углавном спада у (III) подручја квалитетне животне средине углавном са ливадама и пашњацима, а делимично под шумама (шумска подручја, туристичке зоне контролисаног развоја, пољопривредне воћарске и виноградарске зоне, подручја

са природном деградацијом, ливаде и пашњаци, ловна и риболовна подручја, водотоци II класе) са преовлађујућим позитивним утицајима на човека, живи свет и квалитет живота, за која треба обезбедити решења којима се елиминишу или умањују постојећи извори негативних утицаја односно увећавају позитивни као компаративна вредност у планирању развоја. Резервисати и чувати подручја од загађивања из стратешких развоја). Део подручја према Власини спада у (IV) подручја веома квалитетне животне средине (подручја заштићених природних добара, мочварна подручја, подручја заштићена међународним конвенцијама, планински врхови и тешко приступачни терени, водотоци I класе) у којима доминирају позитивни утицаји на човека и живи свет, за која треба обезбедити таква решења којима се задржава постојеће стање квалитета животне средине и штите природно вредни и очувани екосистеми).

Појаве угрожавања животне средине у протеклом периоду су изазване функционисањем или нефункционисањем појединих система, бесправном градњом, недовољним инфраструктурним капацитетима и неразвијеном еколошком свешћу. Зато је потребно спровести следеће мере заштите:

- Успостављање система мониторинга као један од приоритетних задатака, како би се све предложене мере заштите животне средине могле успешно имплементирати у пракси. Потребно је обезбедити континуирано праћење стања елемената животне средине (земљишта, воде, буке, електромагнетног зрачења, радијације и сл.) и активности у простору, јер би се увођењем контроле створила могућност за рационалним управљањем; Ово се у прво реду односи на подручја рудника Благодат-Рот и Караманица.

- Подизање информисаности и образовања становништва о еколошким проблемима, као и већем учешћу јавности у доношењу одлука у погледу мера за заштиту животне средине. Неопходно је примењивати програм развоја система комуникације са грађанима по питањима заштите животне средине, укључујући доступност информација о животној средини на основу Архуске конвенције. Ово подразумева и укључивање јавности у доношење одлука по питањима заштите животне средине;

- Институционално јачање служби за заштиту животне средине при општини како би се створила основа за предузимање конкретних активности у решавању еколошких проблема овог подручја. Потребно је адекватно ојачати и технички опремити службу која ће бити у функцији контроле и управљања животном средином, и обезбедити партнерство свим заинтересованим странама у решавању проблема заштите;

Амбијентални ваздух

Загађивање ваздуха потиче углавном од саобраћаја, неадекватног складиштења и одлагања нуспродуката и од продуката сагоревања код рада котларница централног грејања код јавних објеката и код индивидуалних ложишта. Заштита ваздуха подразумева ограничење или смањење емисија загађујућих материја, и то првенствено:

- ограничавање емисија загађујућих материја из саобраћаја и домаћинства, развој система топлификације;
- подстицање енергетске ефикасности у смислу што рационалнијег коришћења енергије;
- коришћење алтернативних енергетских извора: сунчеве енергије, енергије биомасе и отпада;
- планско озелењавање јавних површина и стварање функционалног система зеленила са изградњом нових паркова и спортско-рекреативних терена, дечијих игралишта и нових дрвореда дуж улица, свуда где за то постоје могућности;
- засновати катастар загађивача ваздуха са подацима о свим стационарним изворима загађења ваздуха;
- даљи развој информационог система квалитета ваздуха, са доступном базом података о актуелном и десетогодишњем стању квалитета ваздуха.

Пијаћа вода

Вода је генерално доброг квалитета. Међутим лоши комунално-хигијенски услови, нарочито у руралним срединама, као и недовољно развијен комуналан систем за одвођење и пречишћавање отпадних вода загађују поједине водене површине и токове. Драговиштица, као реципијент комуналних и индустријских отпадних вода насеља Босилеград, је најугроженији водоток. Проблем за тачно и аргументовано оцењивање тренутног квалитета већину вода је недовољан број мерних станица за анализе хемијског загађивања вода. Веома је мали број и бактериолошких анализа па се не могу дати ни прецизне оцене. Не располаже се ни сталним подацима о квалитету подземних вода. Нису рађене значајније анализе воде, нити микробиолошке анализе квалитета воде, осим приликом испитивања реке Драговиштице. На основу праћења квалитета вода са осматрачког система хидрометеоролошког завода, она заузима II класу квалитета водотока у 2011. години. Класа квалитета је дефинисана на основу Уребе о граничним вредностима загађујућих материја у површинским и подземним водама. На рекама, које чине сливно подручје језера Лисина (реке Лисина, Бочица и река Љубата –која се преводи у језеро Лисина) оваква мерења до сада нису спроведена, а потребно их је обављати у периодима маловођа.

Емисије отпадних вода

Ниска изграђеност простора објектима супра и инфраструктуре, условила је добар и очуван квалитет основних елемената животне средине. Индустијски погони због економске ситуације не представљају велику опасност, јер већина није у функцији. Индивидуална ложишта представљају расуте изворе загађења ваздуха и воде.

Каналисање одпадних вода због неизграђене мреже, сем у Босилеграду, представља проблем, јер се према Просторном плану из 1991. године 1,07x106m²/год. одпадних вода дистрибуира у простор без икаквог третмана, што тражи ефикасно решење како би се заштитила природа од даљег загађења.

Комуналан отпад

Општина Босилеград одредила је 15.03.2010. године, локацију за одлагање грађевинског отпада Одлуком о приступању одређивања локације за изградњу и рад постројења за складиштење, третман или одлагање грађевинског отпада и отпада од рушења објеката на територији општине Босилеград, број 06-56/2010.

Азбест

Отпад који садржи азбест За одлагање ове врсте отпада није предвиђен посебан простор па он завршава као део комуналног отпада на депонији, локацији одређеној за одлагање грађевинског отпада или на сметлиштима у свим општинама.

РСВ

Нема података да оваква врста отпада постоји на територији града Врање и општина Владичин Хан, Сурдулица, Бујановац, Прешево, Трговиште и

Босилеград. У истраживањима које је спровео ЕПС везано за контаминираност опреме са РСВ проверена су два трафоа
ЕД Лесковац, ТС Босилеград 165051 35/10 2.5 + /
ЕД Лесковац, ТС Босилеград 165143 35/10 2.5 + /
Резултати су указали да ови трансформатори нису контаминирани.

Бука и вибрације

Бука је најизраженија у градској зони, зонама утицаја радних комплекса и фреквентних саобраћајница. Мерењем буке које је обављено у зони локације лежишта Лисина, у слабо насељеном пределу констатовано је да су нивои за дан и за ноћ у близини лежишта и код референтног стамбеног објекта испод граничних вредности у најстрожијим условима.

Нејонизујуће зрачење

Извори нејонизујућих зрачења су уређаји, инсталације или објекти који емитују нејонизујуће зрачење. Мере заштите од нејонизујућих зрачења у животној средини обухватају услове и мере заштите здравља људи и животне средине од штетног дејства нејонизујућих зрачења у коришћењу извора нејонизујућих зрачења. Предајници базних станица мобилне телефоније спадају у групу са малом снагом (предајници од неколико десетина вати), који емитују врло узак сноп радиофреквентних таласа. Снага зрачења (самим тим и ефективна израчена снага) је увек ограничена на оптималну, у зависности од оптерећења и услова пропагације али се, из разлога безбедности, при мерењу редовно узима и максимално оптерећење, при коме не смеју да се прекораче референтне граничне вредности ни у једној тачки у околини базне станице.

Загађење земљишта и подземне воде

Земљиште које је деградирано загађивањем и деструктивним процесима није испитивано као ни засићеност земљишта тешким металима и пестицидима. Земљиште се деградира и ерозијом, заузимањем депонијама и одлагањем минералних и органских супстрата. Претерана употреба и неконтролисана и неадекватна примену вештачких ђубрива и пестицида, као и одсуство контроле квалитета воде која се користи за наводњавање у пољопривреди и разна хемијска

дејства уопште, загађују земљиште, површинске и подземне воде. Резултати дати у општинским упитницима показују да је стање квалитета земљишта углавном задовољавајуће јер нема тешких метала и пестицида у земљишту. Губљење земљишта из основне намене (превођење пољопривредног у стамбено, индустријско и за инфраструктуру) је око 2% годишње. Процент није велики али је већи проблем неконтролисана конверзија и бесправна градња које се по правилу реализују на пољопривредном земљишту.